

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2020–2023

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jiří Hodeček, MBA

**Faktory ovlivňující vzdělávání seniorů a jejich
spokojenost s nabídkou vzdělávání v České republice
a v zahraničí**

Praha 2023

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Ivana Shánilová Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED (PART TIME) STUDIES

2020–2023

BACHELOR THESIS

Jiří Hodeček, MBA

**Factors influencing the education of seniors and their
satisfaction with the offer of education in the Czech
Republic and abroad**

Prague 2023

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Ivana Shánilová Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 05.03. 2023

.....
Jiří Hodeček

Poděkování

Děkuji **PhDr. Ivaně Shánilové Ph.D.** za její odborné vedení, cenné připomínky, vstřícnost a plnohodnotnou podporu, kterou mi poskytovala po celou dobu zpracování bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá tématem vzdělávání seniorů. Vychází z jak z teoretických, tak i praktických poznatků v dané oblasti.

Hlavním cílem práce je specifikovat faktory ovlivňující vzdělávání seniorů a ty následně analyzovat pro Českou republiku a několik dalších vybraných zemí a regionů světa.

Teoretická část se zabývá popisem základních pojmů spojených s problematikou stáří. Definuje základní faktory, které ovlivňují vzdělávání seniorů. Následuje analýza vzdělávání seniorů v České republice a vybraných zemích světa. Specifikuje klíčové dokumenty ukotvující přístup k seniorům a jejich vzdělávání včetně přínosné role mezinárodních organizací podporující výzkum a vzdělávání seniorů.

Empirická část práce za pomoci výzkumného šetření analyzuje situaci vzdělávání seniorů v České republice.

Výstupem práce je zhodnocení stavu vzdělávání seniorů a porovnává situaci ve světě.

Klíčová slova

Celoživotní vzdělávání, faktory ovlivňující vzdělávání seniorů, mezinárodní organizace podporující výzkum a vzdělávání seniorů, stárnutí, stáří, vzdělávací instituce pro seniory, vzdělávání seniorů.

Annotation

The bachelor thesis deals with the topic of seniors' education. It stems from theoretical and practical findings and knowledge in given area as well.

The main objective of the thesis is specification of factors influencing seniors' education. It is followed by analysis of seniors' education in the Czech Republic and other selected countries. It specifies key documents related to approach to seniors and to their education, including beneficial role of international organizations promoting research and seniors' education.

In a form of research, the empirical part analyses situation of seniors' education in the Czech Republic

The outcome of the thesis is evaluation of the state of seniors' education in the Czech Republic and in the world.

Keywords

Aging, educational institutions affecting elderly, education of the elderly, factors affecting the education of seniors, international organizations supporting research and education of seniors, lifelong learning, senior age.

OBSAH

ÚVOD.....	10
TEORETICKÁ ČÁST	12
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	12
1.1 Stáří.....	12
1.2 Stárnutí	16
1.3 Senior	17
1.4 Gerontagogika.....	17
2 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ	18
2.1 Celoživotní vzdělávání	18
2.2 Cíle vzdělávání seniorů	19
3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ.....	20
3.1 Ekonomická vyspělost státu.....	20
3.2 Demografický faktor	20
3.3 Politický faktor	22
3.4 Náboženský faktor	22
3.5 Faktor nabídky a poptávky	22
3.6 Faktor lokality	23
3.7 Faktor celoživotního vzdělávání	23
3.8 Faktor zdravotního stavu seniora.....	24
3.9 Faktor motivace seniora ke vzdělávání.....	24
4 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V ČR.....	25
4.1 Formální ukotvení vzdělávání seniorů.....	25
4.2 Formy vzdělávání seniorů	26
4.2.1 Knihovny	26
4.2.2 Univerzity třetího věku.....	27

4.2.3 Akademie třetího věku.....	28
4.3 Klub aktivního stáří.....	29
4.4 Virtuální univerzity třetího věku	29
4.5 Univerzity volného času.....	29
4.6 Rozhlasová akademie třetího věku.....	30
4.7 Experimentální univerzity pro prarodiče a vnoučata	30
4.8 Další formy vzdělávání seniorů	30
5 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V ZAHRANIČÍ.....	30
5.1 Mezinárodní organizace podporující seniory	31
5.1.1 Organizace pro výzkum stáří a stárnutí.....	31
5.1.2 Organizace podporující vzdělávání seniorů.....	32
5.1.3 Organizace s politickými iniciativami s přesahem na řešení stárnoucí populace	33
5.2 Významné milníky a dokumenty.....	34
5.3 Univerzity 3. věku a jejich vzdělávací modely.....	35
5.3.1 Francouzský model.....	35
5.3.2 Britský model	36
5.3.3 Čínský model	36
5.4 Přístup ke vzdělávání seniorů ve vybraných státech.....	37
5.4.1 Francie	37
5.4.2 Německo.....	38
5.4.3 Švédsko.....	39
5.4.4 Čína	41
5.4.5 Japonsko	42
5.4.6 Jižní Amerika	43
5.4.7 Rusko	43

5.4.8 Afrika	44
PRAKTICKÁ ČÁST	46
6 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO PROJEKTU	46
6.1 Cíle výzkumu a výzkumná otázka.....	46
6.2 Metoda výzkumu.....	46
6.3 Charakteristika výzkumného souboru	47
7 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ.....	48
7.1 Výsledky dotazníkového šetření.....	48
7.2 Shrnutí výsledků a vyhodnocení výzkumné otázky	66
ZÁVĚR.....	69
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	71
SEZNAM ZKRATEK	75
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ.....	76
SEZNAM PŘÍLOH	78

ÚVOD

Stále více skloňovanou tematikou posledních let je problematika stáří a postavení seniorů ve společnosti. Důvodem je jistě bezesporu rostoucí věková struktura obyvatelstva, nedostatečné zapojení seniorů do společnosti a nevyužití jejich potenciálu, moudrosti a životních zkušeností pro mladší generaci. Nelze ani opomenout potřebu zabezpečení jejich důstojného žití jak z pohledu finančního, tak i z pohledu sociálního. Také hranice odchodu do důchodu uznala výrazných změn za posledních 20 let. V návaznosti na prodlužující se délku života se posouvá i jejich odchod do důchodu. Dřívější a dnešní senioři se již pohybují v jiných věkových hranicích.

Přístup k řešení problematiky seniorů je závislý na mnoha faktorech, které jsou pro každou zemi specifické. Odlišnost se týká ekonomické vyspělosti země či regionu, kultury a tradic, náboženství či obecného přístupu k aktivnímu stárnutí a celoživotního vzdělávání. Právě zmíněná rozdílnost a nejednotnost velmi ztěžuje vzájemné porovnání stavu v jednotlivých zemích. Neexistuje ani jednotná věková hranice, odkdy je člověk považován za seniora a lze jeho studijní aktivity kategorizovat jako vzdělávání seniorů. Nejblíže jednotnému přístupu vhodnému pro porovnání jsou univerzity 3. věku, ale i ty jsou realizovány v odlišných, neporovnatelných modelech. Taktéž jednotlivé země mohou uvnitř státu generovat nejednotnost vyvolanou federativním uspořádáním nebo jen pouze odlišnostmi způsobenými rozdílnostmi jednotlivých regionů dané země.

Bakalářská práce se bude zabývat problematikou vzdělávání seniorů v mezinárodním kontextu, tudíž se bude opírat o mnoho cizojazyčných a většinou internetových zdrojů, které poskytují odkazy na klíčové státní dokumenty ustavující přístup k celoživotnímu vzdělání a různé lokální statistiky. Další zdroje poskytují mezinárodní studie a výzkumy realizované především univerzitami 3. věku či mezinárodními organizacemi zabývajícími se výzkumem stáří či edukací seniorů.

Hlavním cílem práce bude specifikovat faktory ovlivňující vzdělávání seniorů a ty následně analyzovat pro Českou republiku a několik dalších vybraných zemí a

regionů. Právě tyto faktory hrají významnou roli v propagaci i realizaci různých forem vzdělávání starší populace.

První část práce bude věnovaná vymezení základních pojmů spojenými se stářím a stárnutím. Stáří a senioři bývají obecně kategorizovány s obdobím ukončení pracovního poměru a odchodem do penze. Je však nutné dívat se na stárnutí i z jiných pohledů, jde o jejich biologický věk v porovnání s věkem kalendářním, který může být velmi odlišný.

Další část práce popíše obecné faktory, které mohou ovlivňovat vzdělávání seniorů. Poslední kapitoly teoretické části budou věnovány analýze stavu vzdělávání v České republice a vybraných světových zemích a regionech. Vyzdviženy budou i role mezinárodních organizací, které přispívají k rozvoji a šíření vzdělání mezi seniory.

Praktická část bude navazovat na část teoretickou, kdy na základě dotazníkového šetření bude analyzován pohled respondentů na stávající stav vzdělávání v České republice a mapovány faktory, které je ovlivnily při volbě využití některou z forem vzdělávání seniorů v České republice. Výsledky budou shrnuty a porovnány s dostupnými informacemi z jiných zemí.

Závěr práce bude věnován hodnocení plnění stanovených cílů bakalářské práce a z ní vyplývajících poznatků.

TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Bakalářská práce se zabývá faktory, které ovlivňují vzdělávání seniorů. Vymezení pojmů je základem pro správné pochopení následujících klíčových kapitol.

1.1 Stáří

Podle Světové zdravotnické organizace (World Health Organization - WHO) je stáří stanoveno věkovou hranicí 65 let.

Matoušek stáří definuje jako „*věkové období začínající v západní kultuře v 60-65 letech, kdy lidé odcházejí do důchodu. Někteří z nich pak mají větší spotřebu zdravotní péče nebo ztrácejí soběstačnost... Neplatí však obecně, že každý starý člověk je bezmocný, nemocný, depresivní, trpí poruchami paměti a pohybového ústrojí*“¹

Podle Čevely, Kalvacha a Čeledové lze stáří kategorizovat do 3 skupin²:

- Kalendářní stáří
- Biologické stáří
- Sociální stáří

Podle kalendářního věku je charakterizován seniorem ten, který dovrší 65 let. Další možný náhled na stáří je biologický věk, tedy věk, který odráží stav organismu, respektive funkcionality lidských orgánů. Třetí pohled je takzvaný sociální věk. Jedná se o věk, na který se člověk skutečně cítí, jak se chová.

¹ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2008. s. 214. ISBN 80-7367-502-8.

² ČEVELA, R., KALVACH, Z., a ČELEDOVÁ, L. *Sociální gerontologie: úvod do problematiky*. Praha: Grada, 2012. s. 13 – 14. ISBN 978-80-247-3901-4.

Nejedná se jen o pohled biologický, ale odráží především jeho sociální a psychickou kondici.

Vlivem stárnutí populace se posouvá věk odchodu do důchodu. Ještě před pár lety odcházeli Češi do důchodu kolem 58. roku života. Byl to věk, kdy je člověk v dobré zdravotní i psychické kondici. Svě rané stáří si dokázal užít déle a šťastněji. S posunem věku určeném pro odchod do důchodu se problematika stáří nepřenáší jen do důchodu, ale již do pracovního poměru. Pro straší pracující je stále obtížnější obstát v dynamické době technologického boomu a některá povolání nejsou schopni vykonávat z důvodu nedostatku fyzických sil. Jsou z pracovního poměru propuštěni a svá poslední pracovní léta tráví na úřadech práce, což jejich psychické pohodě nepřispívá a následně tuto nepohodu přenáší do následného období aktivního důchodového stáří.

Světová zdravotnická organizace definovala následující věková rozhraní z pohledu stáří:

- 60 - 74 let vyšší věk, rané stáří
- 75 – 89 let pokročilé, vlastní stáří
- 90 a více dlouhověkost

V období raného stáří lidé ještě většinou pracují, žijí běžným životem i když se mohou objevovat první projevy úbytku fyzických sil. Uvědomují si nevyhnutelného přiblížení se stáří. S narůstajícím věkem však kvalitu jejich života ovlivňují především zdravotní stav. Kvalita rodinných a sociálních vztahů obecně působí na psychiku jedince. Pokud člověk žije aktivním životem a vyznává zdravý životní styl, tak se lépe vyrovnává s příchodem stáří a se stářím obecně.

S příchodem stáří se objevují snížené fyzické schopnosti, které seniory limitují v aktivitách, které vykonávali dříve. Jedná se nejen o sport, ale o pohyb jako takový. Důsledkem je omezené setkávání s rodinou a přáteli, což vede k sociální izolovanosti.

Zhoršuje se také paměť. Starší lidé si pamatují více věci z minulosti, neboť krátkodobá paměť je podmíněna schopností přijímat nové podněty a ta je s narůstajícím věkem omezená.

S věkem se mění i tělesné vlastnosti³. Jedná se o vizuální změny jako například, zmenšující se výška, shrbené držení těla, změna kůže v podobě vrásek, suchá kůže či pigmentace. Viditelné je i šednutí a vypadávání vlasů, zhoršená kvalita chrupu.

Charakteristické jsou i vnitřní tělesné změny v podobě úbytku svalové hmoty a pokles výkonu svalstva, zhoršuje se imunitní systém, objevuje se hormonální nerovnováha, klesá množství vody v těle, narůstá množství tělesného tuku. Zmenšuje se hmotnost mozku, zužuje se jeho mozková kůra, orgány a tkáně jsou méně pružné, klesá elasticita tepen a také se zhoršuje průtok krve.

S narůstajícím věkem se mění základní kognitivní funkce. Zhoršuje se vnímání smysly.

- Zrak: zhoršená kvalita vidění, rozostřenost, následně špatná orientace v prostoru a rozpoznávání.
- Sluch: snížená schopnost rozeznávání zvuků, mluvení a hudby, zhoršená komunikace s okolím.
- Hmat: omezená schopnost vnímání hmatem.
- Čich: limitované přijímání pachových vjemů negativně ovlivňuje vlastní hygienu.
- Chuť: zhoršená činnost chuťových pohárků, omezená schopnost rozpoznání chuti přijímané a připravované potravy.
- Bolest: vyšší vnímání bolesti s následným dopadem na psychický stav.

Důsledkem snížení výše uvedených životních funkcí dochází až k sociální izolovanosti seniorů, jejich osamělosti.

„Je paradoxní, že má-li starý člověk to štěstí dočkat se opravdu vysokého věku, nutně se též dočká příchodu pocitu extrémního osamění. Mluví se o tom, že člověk starší 85 let se stává cizincem ve vlastním světě.“⁴

³ JAROŠOVÁ, D. *Péče o seniory*. Ostrava: Universitas Ostraviensis, 2006. s. 22-24. ISBN 80-7368-110-2.

⁴ HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Praha: Panorama, 1990. s. 228. ISBN 80-7038-158-2.

Pocit osamělosti seniorů je dán několika vlivy. Jedním z nich jsou jejich omezené schopnosti pohybovat se, mluvit, slyšet a rozumět. Z obavy své neschopnosti a nepochopení se s okolím se raději uzavrou do sebe a raději vyhledávají samotu, která následně ovlivňuje jejich psychické rozpoložení prohlubující pocit samoty.

Dalším faktorem ovlivňující samotu jsou rodinné vztahy. Podíváme-li se do historie, senioři byli nedílnou součástí větší rodiny. Žili pohromadě, pomáhali v domácnosti a s dětmi, umírali doma ve svém prostředí. Současný trend ale společnému soužití nepřeje. Jen málokterá rodina žije formou více generací spolu. Pro straší lidi je náročnější cestovat za svou rodinou. Uspěchaná doba plná možností cestovat a užívat si život limituje děti vykonávat návštěvy svých rodičů, prarodičů. Mladí lidé preferují digitální komunikaci před osobním setkáním. Rodinné návštěvy nebývají tak časté. V době, kdy senior přestává být soběstačný, nastává problém s péčí.

Podíváme-li se do statistik uvedených ČSU⁵, v roce 2019 bylo v České republice 2,1 milionů seniorů nad 65 let, pro které bylo vytvořeno 37 000 míst v domovech pro seniory. Potřeba by jich ale bylo 89 000. Z prognóz vyplývá, že počet seniorů ve 2030 naroste na 2,4 mil seniorů. V porovnání se zeměmi západní Evropy velmi zaostáváme v počtu míst pro seniory. Například v Belgii se pohybuje 70 míst na 1000 seniorů, u nás jen 41⁶.

Česká republika bude muset v nejbližších letech velmi investovat do této oblasti, aby situace byla zvládnutelná a umožnila seniorům důstojné dožití.

⁵ Český statistický úřad. *Věkové složení populace* [online]. 2022 [cit. 2022-12-28]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/staticke/animgraf/cz/>.

⁶ IDNES. *Domovy seniorů jsou plné už teď, do 30 let bude potřeba dvojnásobek kapacit* [online]. 2022 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/seniori-domovy-kapacity-investice.A200618_085149_domaci_chtl.

1.2 Stárnutí

Neexistuje jednoznačná definice stárnutí. Lze ho charakterizovat jako proces, kdy dochází k vnějším a vnitřním změnám lidského organismu.

Stárnutí je individuální záležitost každého jedince. Je ovlivněno nejen geneticky, ale také kvalitou a přístupem v předešlých fázích života. Lidé žijící aktivní život a vyznávající zdravý životní styl mají předpoklad mírnějších nebo pozdějších projevů stárnutí.

Stárnutí také ovlivňuje psychickou stránku člověka, které jde ruku v ruce s nežádoucími somatickými projevy.

Lidé se vždy chtěli dožít vysokého věku. známe ale historická období, kdy stáří bylo vzácností. Lidé se nedoživali vysokého věku kvůli nemocem, válkám.

Čevela, Kalvach a Čeledová kategorizují stárnutí do 3 skupin a to⁷:

- Úspěšné stárnutí a zdravé aktivní stáří
- Obvyklé stárnutí
- Patologické stárnutí

Úspěšné stárnutí a zdravé aktivní stáří je založeno na lidské spokojenosti, ovlivněnou schopností adaptovat se na změny fyzické, zdravotní a sociální, které s sebou stárnutí nese. Je založeno na principu aktivně žít, najít si činnosti, které ho dokáží naplnit. Pro někoho to může být sport, nebo čas strávený s rodinou, jiní využívají čas pro plnění dávných snů.

Obvyklé stárnutí lze chápat jako nerovnováhu mezi fyzickými možnostmi a psychickými potřebami, které mohou způsobovat nespokojenost, izolovanost od rodiny i přátel.

⁷ ČEVELA, R., KALVACH, Z., a ČELEDOVÁ, L. *Sociální gerontologie: úvod do problematiky*. Praha: Grada, 2012. s. 19. ISBN 978-80-247-3901-4.

Patologické stárnutí neodpovídá obvyklému stavu seniora daného věku oproti vrstevníkům. Proces stárnutí nastupuje rychleji a intenzivněji. Příčiny mohou být spojené s výraznějšími zdravotními komplikacemi, horší adaptací na stárnutí doprovázené psychickými problémy. Důsledkem může být rezignaci na život, izolovanost až ztráta soběstačnosti.

1.3 Senior

Pojmenování senior má své kořeny v latině, kde „senex“ znamená starý, respektive senior je označení pro výraz starší. Výraz senior je používán především v anglicky mluvících zemích, ale není spojován se stárnutím. Zažitý je spíše pojem „eldery“.

Z řečtiny je známý pojem geron, který označoval staršího člověka. Dnes se sice nepoužívá, ale z tohoto pojmu se odvodil název pro nauku o stárnutí - gerontologie.

Seniora lze chápat jako starého člověka, který pobírá starobní důchod. *„V české společnosti se běžně užívají pojmy jako „důchodce“, „senior“, „geront“, ale také familiární termíny „babička“ a „dědeček“, a to i v případech, kdy se nejedná o naše příbuzné. Stejně tak se lze setkat s termíny „stařenka“ a „stařeček“⁸.*

1.4 Gerontagogika

Gerontagogika je pedagogická disciplína, jejímž hlavním cílem je výchova a vzdělávání seniorů. Název gerontagogika je odvozen z řeckých slov: „geron“ – stařec a „agóge“ – vedení. Jedná se o disciplínu, která kombinuje poznatky z jiných vědních oborů a disciplín jako například: andragogiky a gerontologie, psychologie, sociologie, filosofie, lékařských věd, ekonomie, práva a demografie. Řeší nejen teoretické poznatky, ale také konkrétní metody a postupy vedoucí k zvládnutí stáří.

⁸ ONDRÁKOVÁ, J. *Vzdělávání seniorů a jeho specifika*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. s. 12. ISBN 978-80-7465-038-3.

2 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ

Současný trend rozložení populace obyvatelstva poukazuje na nárůst obyvatel staršího věku. Způsobuje dva rozdílné pohledy na řešení této situaci. Z hlediska ekonomického je potřeba výrazně upravit důchodovou reformu tak, aby stáří bylo možné prožít důstojně. Druhé hledisko se zaměřuje na podporu této silné skupiny obyvatelstva a investice do ní. Oba faktory sice vyžadují nemalý vklad ze státního rozpočtu, ale tato investice by se měla postupem času vracet. Vždyť právě vzdělávání seniorů má nemalý přínos pro posílení duševního a tím i ruku v ruce fyzického zdraví, tedy úsporu rozpočtu do oblasti sociální a zdravotní.

2.1 Celoživotní vzdělávání

Vzdělávání je nutné chápat jako celoživotní proces od narození až do konce života. Právě přístup člověka ke vzdělávání v průběhu aktivního života se podepisuje na přístupu ke vzdělávání ve stáří, což potvrzuje i Strategie celoživotního učení⁹ vydaná ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v roce 2007. Stejně závěry potvrzuje Memorandum o celoživotním učení publikované v roce 2020 za součinnosti Rady Evropy, UNESCO a OECD.

Celoživotní vzdělávání lze klasifikovat na¹⁰:

- formální,
- neformální,
- informální učení.

⁹ MŠMT. *Strategie celoživotního učení* [online]. 2007 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/dalsi-vzdelavani/strategie-celozivotniho-uceni-cr>.

¹⁰ ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. str. 14. ISBN 978-80-7367-551-6.

Vzdělávání seniorů nejvíce postihuje učení neformální, které je realizováno jak státními, tak i nestátními vzdělávacími institucemi, neziskovými organizacemi či jinými organizacemi podporující vzdělávání.

Lidé v produktivním věku pracují v různých oborech, mají různé zájmy a vzdělávací potřeby. Tuto různorodost si přenášejí s sebou do seniorského věku. Vzdělávání seniorů musí být tedy pestré, aby dokázalo seniory zaujmout a uspokojit je. Existují senioři, kteří i přes svůj věk využívají studia na běžných školách, univerzitách určeným především mladší generaci. Větší část seniorů využívá vzdělávací instituce, které jsou přizpůsobeny právě seniorům svým obsahem, rozsahem studijních hodin i biologickým možností studenta seniora.

O pozitivních dopadech vzdělávání hovořil Aristoteles, který řekl, že *„učení je ozdoba v prosperitě, útočiště v nepřízni, a ochrana ve stáří.“*¹¹

2.2 Cíle vzdělávání seniorů

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, problematika stáří a stárnoucí populace je celosvětovým problémem. Přestože každá země má svá specifika, shoda panuje ve smyslu tedy cílech přinášejících vzdělávání seniorů.

Obecné cíle vzdělávání chápeme jako nabytí znalostí, poznatků či konkrétních dovedností. Cíle vzdělávání seniorů jsou podobné, jedná se spíše o rozvoj a obohacení stávajících znalostí. Avšak hlavní cíle vnímáme¹²:

- vnitřní seberealizaci,
- socializaci,
- zlepšení jak fyzické a psychické pohody.

¹¹ Citáty slavných osobností. *Citáty o stáří* [online]. 2022. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://citaty.net/citaty-o-stari/>.

¹² BENEŠOVÁ, Dana. *Gerontagogika: vybrané kapitoly*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2014. s.97. ISBN 978-80-7452-039-6.

Cíle seniorů jsou individuální a mohou být ovlivněny konkrétní životní situací, zdravotním stavem i vnitřními hnacími potřebami.

3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ

Celosvětový trend stárnoucí populace je ve velkém množství států prioritním tématem, neboť výrazně ovlivňuje ekonomiku státu. Hledají se způsoby, jak zajistit prostředí pro aktivní stárnutí například vytvářením pracovních míst pro seniory nebo zajištěním možnosti se vzdělávat a tím posílit udržení fyzických i kognitivních sil.

Nelze konstatovat, že existuje jednotný celosvětový přístup k řešení stárnutí populace ani k přístupu jejich vzdělávání. Každou zemi ovlivňují lokální specifika.

3.1 Ekonomická vyspělost státu

Nevýznamnější faktor ovlivňující vzdělávání seniorů je ekonomická vyspělost státu. Vyspělé země poskytují svým občanům větší možnosti pro aktivní a zdravý život, kvalitnější lékařskou péči. Důsledkem toho se senioři dožívají vyššího věku a tím roste stárnoucí populace ve prospěch produktivní populace. Takové země mají i větší prostor pro podporu aktivního stáří například ve formě legislativního ukotvení a investic do vzdělávání. Do této kategorie řadíme především země EU a anglicky mluvící země jako je USA, Kanada, Austrálie.

Rozsah nabídky vzdělávání v těchto zemích je neporovnatelný například s rozvojovými zeměmi v afrických státech. Jedním z cílů mezinárodních organizací zabývajících se vzděláváním seniorů je podpora šíření vzdělanosti seniorů i do ekonomicky slabších zemí například formou sdílení zkušeností, vzdělávacích materiálů či organizací přednáškových bloků v těchto zemích.

3.2 Demografický faktor

Na základě mezinárodní studie „*World Population Ageing*“ realizované Organizací spojených národů se pohybuje aktuální celosvětový počet seniorů

nad hranicí 700 miliónů¹³. 260 milionů seniorů žije ve východní a jihovýchodní Asii, Evropa a Severní Amerika jich čítá přes 200 milionů.

Podle její predikce bude do roku 2050 počet seniorů dvojnásobný, tedy 1,5 miliardy seniorů. Největší nárůst seniorské populace se předpokládá ve východní a jihovýchodní Asii. Odhady hovoří o nárůstu více než 312 milionů seniorů. Nárůst je očekáván v severní Africe a západní Asii. Naopak menší růst se očekává v Evropě a Severní Americe, kde již významný nárůst seniorské populace nastal.

Studie specifikuje, že nejrychlejší nárůst stárnoucí populace byla zaznamenána ve východní a jihovýchodní Asii a Latinské Americe, kde se počet seniorů zdvojnásobil ze 6% na 11% jejich populace. Do roku 2050 odhaduje zdvojnásobení i v regionech severní Afriky a západní části Asie. Růst populace je zaznamenán ve všech regionech světa.

Aktuální průměrná délka života seniora 65+ se odhaduje na 17 let, do roku 2050 se odhaduje nárůst o další dva roky. Zároveň by mělo dojít i ke snížení genderového rozdílu v délce života, který dnes nahrává o 4,8 % ženám.

Stárnoucí populace zvyšuje tlak na podporu ve stáří z veřejných financí. Nejnižší podpora se podle studie aktuálně dostává seniorům v asijských zemích, kdy jsou senioři odkázáni z větší části nebo zcela úplně na sebe nebo své rodiny.

Je ale důležité si uvědomit, že stárnoucí populace nemusí znamenat makroekonomický pokles. Toto riziko lze redukovat podporou zdravého životního stylu v průběhu života jedince, zaměstnáváním starších osob či investicí do vzdělávání seniorů.

¹³ OSN. *World Population Ageing* [online]. 2019 cit. [cit. 12-01-2023]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2019-Highlights.pdf>.

V chudších regionech nelze předpokládat výraznější investice do vzdělávání seniorů, vezmeme-li v potaz i očekávaný enormní nárůst seniorů v těchto regionech a snaze zabránit jejich chudobě.

3.3 Politický faktor

Vzdělávání seniorů ovlivňuje především vnitřní politika státu, a to v pozitivním i negativním smyslu slova v závislosti na politicko-sociálních cílech vládnoucí strany. Státní politika formuje a legislativně ukotvuje lokální přístup dané země k stáří a vzdělávání.

Za politický faktor lze považovat i vliv mezinárodních světových organizací jako je OSN nebo UNESCO.

3.4 Náboženský faktor

Velice citlivé téma je nerovný přístup ke vzdělání pro všechna pohlaví a věkové kategorie v některých zemích. Hlavní příčinou této nerovnosti je nutné hledat v náboženství, které tyto nároky upírá a v některých zemích dokonce trestá. Vzdělávání v těchto zemích je cíleno především na studium náboženských knih, které vyučují senioři samotní a předávají znalosti mladším. I taková forma spolupráce přispívá k jejich zapojení do společnosti a podpoře kognitivních funkcí, pocitu sounáležitosti a potřebnosti.

3.5 Faktor nabídky a poptávky

Na vzdělávání lze aplikovat mikroekonomické pravidlo, kde je poptávka je i nabídka. Tam, kde není dostatečný zájem o vzdělávání, není pravděpodobně dostatečná nabídka vzdělávacích možností. Rozsah nabídky je spojená nádoba s dalšími faktory, které ji ovlivňují. Důležitým faktorem ovlivňující využívání dostupné nabídky je zajištění adekvátní informovanosti. Nabídka je dostupná nejčastěji na internetu, v seniorských centrech nebo na vývěškách městských a obecních úřadů.

Významný vliv hraje i nabídka kurzů vyplývající z aktuálních zájmů seniorů, která je motivuje se na daný vzdělávací kurz přihlásit a absolvovat ho. Nabídka kurzů se liší v návaznosti na konkrétních preferencích seniorů v jednotlivých zemích a lokalitách tak, aby naplňovala jejich požadavky a vnitřní uspokojení.

3.6 Faktor lokality

Významným faktorem ovlivňujícím vzdělávání seniorů je lokalita, ve které žijí. Myšlen je nejen stát a jeho přístup ke vzdělávání seniorů zmíněný v ekonomicko-demografických faktorech. Významný vliv na vzdělávání má i konkrétní město, jeho velikost, poloha i vedení města (starosta, primátor, aj.). Z dostupné nabídky možností vzdělávat se v České republice je patrné, že větší města poskytují více možností vzdělávat se. Jsou v nich například univerzity, seniorská centra, která na malých obcích chybí. Dojíždění do větších měst za vzděláním s sebou nese finanční i fyzické nároky, které mohou seniory od vzdělání odradit. Naopak ve větších městech žijí lidé, kteří dosáhli vyššího stupně vzdělání a vzdělávání v seniorském věku je pro ně hnacím motorem pro pokračování v edukaci a osobním rozvoji. Tento trend je patrný nejen v České republice, ale i v ostatních zemích.

3.7 Faktor celoživotního vzdělávání

Vzdělávání není spojeno jen s povinnou docházkou na základní, střední či vysoké škole. Vzdělávání je celoživotní proces i v následujících fázích života a je bližší lidem s vyšším než nižším dosaženým vzděláním, neboť studovali déle, studia využívali k profesnímu rozvoji a ve studiu vidí přínos.

Dnešní dynamická doba klade tlak na kontinuální rozvoj a vzdělávání s cílem obstát na pracovním trhu. Pokud se lidé vzdělávají i v produktivním věku, existuje předpoklad, že se budou vzdělávat a rozvíjet v určité podobě i v seniorském věku. Nemusí se jednat vždy o institucionalizované vzdělávání, ale i o samostudium v oborech, ve kterých působili v produktivním věku, nebo rozvoj v oblasti vlastních zájmů a koníčků. Celoživotní vzdělávání má pozitivní dopad na kvalitu života a zdraví seniorů.

3.8 Faktor zdravotního stavu seniora

Velmi významný faktor ovlivňující vzdělávání seniora je jeho zdravotní stav. S věkem se nejen zhoršuje kvalita kognitivních vlastností (zrak, sluch, schopnost sedět, pochopit a udržet myšlenku). Důsledkem může být obava seniora, že studium nezvládne, ztrapní se před ostatními. Lze předpokládat, že o vzdělávání jeví zájem především senioři v raném stáří, u nichž převládá zájem o studium jako návaznost na znalosti získané v oboru, ve kterém působili. A také především jsou v lepší zdravotní kondici než ta, která bude následovat v pozdním stáří.

3.9 Faktor motivace seniora ke vzdělávání

S přechodem do důchodového věku disponují lidé volným časem, který neumí vždy zcela využít. Někteří i přes důchodový věk pracují, jiní se věnují podpoře rodiny či koníčkům, na které v době pracovního vytížení neměli čas, někteří si s volným časem nevedí rady a čas tráví o samotě s pocitem nevyužití, nenaplnění a nepotřebnosti. Jedním z přínosných způsobů využití volného času seniorů je možnost se vzdělávat. Velmi se ale liší motivace ke vzdělání s věkem. Vzdělávání v mladém a produktivním věku je cíleno na získání informací potřebných pro výkon svého povolání, dosažení určitého stupně vzdělání pro další studium a rozvoj.

Senioři volí možnost vzdělávat se z jiných důvodů. Motivací seniorů ke vzdělávání se zabývá Milan Beneš¹⁴ ve své publikaci, kde uvádí jako hlavní motivátory ke vzdělávání seniorů následující stimuly:

- sociální kontakt,
- profesní důvod,
- podílení se na komunálním životě,
- kognitivní zájem,
- oproštění se o od známého a stresem zatíženého prostředí.

¹⁴ BENEŠ, Milan. *Úvod do andragogiky*. Praha: Mowshe s.r.o, 2009. str.93. ISBN 978-80-254-4107-7.

Absence sociálního kontaktu je považována za nejvýznamnější motivátor ke vzdělávání seniorů, neboť umožňuje setkávat se s lidmi stejného věku a zájmu. Získání informací, titulů je pro ně méně důležité. Edukace pro ně má mnoho pozitivních dopadů. Právě díky sociálnímu kontaktu, nutnosti vyjít z domu, cestovat za vzděláním a udržovat svůj zevnějšek má dopad i na utužování fyzického a mentálního zdraví seniora. Tím se recipročně snižují náklady na zdravotnictví, jak potvrzuje již zmiňované „*Memorandum o celoživotním učení*“.

Dalším stimulem ke vzdělání seniorů je touha udržet odborné znalosti z oboru, ve kterém pracovali. Zajímají se o novinky z oblasti, která jim byla blízká, nechtějí ztratit profesní kontinuitu.

Někteří senioři využívají možnost vstoupit do politického nebo komunálního života a přispět k rozvoji lokality, ve které tráví život, předat zkušenosti, neboť v době aktivního pracovního života neměli čas a prostor na zapojení se do veřejné činnosti.

Část seniorů se začne vzdělávat díky doporučení známých, rodiny, kolegů. Sami by se pro vzdělání nerozhodli.

Nemalý důvod ke vzdělávání sehrává snaha o udržení a rozvoj kognitivních funkcí jako je paměť, koncentrace, mluvení a myšlení, které se s věkem zhoršují. Jejich udržování přispívá k celkové kondici seniora a jeho fungování.

4 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V ČR

4.1 Formální ukotvení vzdělávání seniorů

Klíčový dokument definující celoživotní vzdělávání v České republice je „*Strategie celoživotního učení v ČR*“, který byl vydaný Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR v roce 2007¹⁵. Je zde vydefinováno celoživotní učení

¹⁵ MŠMT. *Strategie celoživotního učení* [online]. 2007 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/dalsi-vzdelavani/strategie-celozivotniho-uceni-cr>.

jako nástroj v boji proti globalizaci a překotným změnám na trhu práce. Samotná definice celoživotního vzdělávání reflektuje specifikaci z „Lisabonské smlouvy“.

Dalším dokumentem, který zmiňuje celoživotní vzdělávání je „Národní akční plán“, vydaný Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR. Definuje ho jako „kontinuální proces získávání a rozvoje znalostí, dovedností a schopností v průběhu celého života člověka.“¹⁶

Dále je v dokumentu zmíněno, že Česká republika patří v rámci EU mezi země s nejmenším rozpočtem na další vzdělávání. Ani jeden dokument nespecifikuje, co vše lze považovat za vzdělávání seniorů, tudíž se velmi obtížně provádí srovnatelné výzkumy v této oblasti. Neklade ani žádnou povinnou odbornost na vykonavatele vzdělávání seniorů na rozdíl od jiných forem vzdělávání.

4.2 Formy vzdělávání seniorů

V rámci České republiky existuje mnoho možností vzdělávání pro seniory, které kopírují formy poplatné v celosvětové nabídce. Nevyskytují se zde žádné specifické formy poplatné pouze pro ČR. Bohužel neexistuje jednotná mezinárodní definice, co vše patří do kategorie vzdělávání seniorů. Proto se obtížně hledají počátky vzniku, resp. vnímání vzdělávání seniorů. Stejně je tomu i v České republice. První zmínky o vzdělávání seniorů je datováno do 70. let 20. století. Je spojeno s kluby důchodců, které organizovaly různá setkání a přednášky.

4.2.1 Knihovny

Za nejstarší instituce zájmového vzdělávání lze považovat knihovny. První zmínka o knihovně je spojována s rokem 993, kdy vznikla první klášterní knihovna v Břevnově. Tyto knihovny nebyly veřejné, byly určeny pouze členům

¹⁶ MPSV. *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí* [online]. 2014 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z <https://www.mpsv.cz/narodni-akcni-plan-podporujici-pozitivni-starnuti>.

kláštera ke studiu křesťanství. První veřejná knihovna je datovaná výrazně později do roku 1775 a je spojená s univerzitou v Olomouci.

Knihovny se staly místem nejen k vypůjčení knih, ale také místem konání různých odborných přednášek. Bohužel současná digitální doba knihovnám nepřeje a je otázka, zda po zestárnutí dnešní populace bude tato forma vzdělávání a instituce jako taková vůbec existovat.

4.2.2 Univerzity třetího věku

V roce 1986 vznikla první česká univerzita 3. věku v Olomouci za přispění Českého červeného kříže¹⁷. Umožnila studium v oblasti biologie člověka. Nejednalo se o klasické akademické studium jako na běžných univerzitách a absolventi tedy nezískali akademický titul

O rok později se do univerzit třetího věku přidala i První lékařská fakulta Univerzity Karlovy. Zlomový rok pro ni byl rok 1991, kdy se uskutečnilo první předání pamětních listin spolu s osvědčením o absolvování studia svým prvním seniorským absolventům.

Za tehdejší nárůst zájemců seniorů o vzdělávání vděčí podpoře médií. *„Stačila pouze jediná stručná zpráva v denním tisku a zájem veřejnosti o studium na univerzitě třetího věku byl obrovský. Tenkrát se do studia přihlásilo přesně 414 zájemců. Věk studentů byl v průměru 67,5 a nejstarším účastníkem byl 88 letý senior“*¹⁸

Počátky vzniku univerzit třetího věku ve světě jsou datovány o více než desetiletí dříve než v České republice. V roce 1972 byla otevřena první univerzita 3. věku,

¹⁷ Univerzita Palackého v Olomouci. *Univerzita 3.věku* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://u3v.upol.cz/>.

¹⁸ BENEŠOVÁ, Dana. *Gerontagogika: vybrané kapitoly*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2014. str. 116. ISBN 978-80-7452-039-6.

konkrétně ve francouzském Toulouse¹⁹, za jejíž vznikem stojí profesor Pierre Vellase, který chtěl tímto krokem podpořit vzdělávání seniorů. O rok později zahájila své fungování na fakultě sociálních studií. Stala se tak inspirací pro mnoho dalších zemí.

Původní záměr vzniku U3V měl za cíl podpořit seniory, kteří nechtěli svůj rozvoj a zájmy realizovat v ústraní, ale chtěli je sdílet a být aktivní součástí společnosti²⁰.

Co se týče dnešní formy studia na U3V v České republice, je studium omezeno na vybrané přednáškové bloky, které si senior zvolí na většinou dvouleté studium, které je ukončeno potvrzením o absolvování studia, nikoliv oficiálním vysokoškolským diplomem. Je ale formálně předáno stejně slavnostně jako standardní promoce. Studium je symbolicky zpoplatněno.

4.2.3 Akademie třetího věku

Další možnost vzdělávání pro seniory nabízejí Akademie 3. věku (A3V), jejichž počátky jsou datovány do 80.let minulého století. Tato forma nemá pevnou definici a nejsou realizovány ve spolupráci s vysokými školami²¹. Vzdělávání je realizováno pouze formou přednášek a následnými diskusemi mezi účastníky. Jsou velmi rozšířené ve všech regionech a jsou jakousi alternativou U3V v místech, kde není možnost univerzitního studia.

¹⁹ AIU3A. Working Paper No 7 [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.aiu3a.org/pdf/Paper7.pdf>,

²⁰ AIU3A. Welcome [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.aiu3a.org/v2/about-en.html>.

²¹ ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. s.198. ISBN 978-80-7367-551-6.

4.3 Klub aktivního stáří

Za nápadem vytvoření této iniciativy stojí Dr. Věra Weberová, která založila klubovou aktivitu v kulturním domě na Břevnově roku 1978.²² Hlavním cílem bylo podpořit osamělé seniory a zajistit jim kromě kontaktu s vrstevníky i kulturní zážitek. Tato myšlenka se následně rozrostla do všech míst, kde byla ochota podpořit obdobnou myšlenku.

4.4 Virtuální univerzity třetího věku

Některé univerzity chtěly otevřít možnost ke vzdělání širšímu spektru seniorů, kteří například ve své lokalitě nemají možnost univerzitního studia.²³ Proto připravili moderní virtuální studia, za jehož absolvování předáním pamětního listu, někde i organizují slavnostní promoci. Studium je nezávislé na lokalitě, ale vyžaduje počítačové vybavení a schopnost ho používat, což dnes již pro mnohé seniory není překážkou.

4.5 Univerzity volného času

Univerzita volného času je kategorizována jako zájmové vzdělávání. Je otevřena lidem bez omezení věku a předchozího vzdělání. Program zajišťují hostující učitelé vysokých škol formou přednášek a seminářů.

²² Aktivní stáří. *Klub aktivního stáří* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.aktivnistari.eu/59-klub-aktivniho-stari>.

²³ ŠPATÉNKOVÁ, N., SMÉKALOVÁ, L. *Edukace seniorů, Geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada Publishing, 2015. s.98. ISBN 978-80-247-5446-8.

4.6 Rozhlasová akademie třetího věku

Český rozhlas inicioval vlastní formu vzdělávání určenou primárně seniorům, ale poslouchat ji mohl samozřejmě každý. Své počátky má již v roce 1991.²⁴ Vysílání nebylo dlouhé, přibližně 20-25 min. Vysílalo se dlouhých 17 let, než bylo nahrazeno modernější formou internetových pořadů.²⁵

4.7 Experimentální univerzity pro prarodiče a vnoučata

Centrum celoživotního vzdělávání otevřelo v roce 2004 při Karlově univerzitě studium seniorů s vnoučaty. Projekt podporuje nejen vzdělávání, ale posiluje i vzájemný vztah mezi dvěma generacemi.

4.8 Další formy vzdělávání seniorů

Za zmínku stojí další možnosti vzdělávání seniorů, které taktéž hrají významnou roli. Jedná se o kluby seniorů, setkávání a vzdělávání v kulturních domech především v menších obcích. Dále jsou to různá zájmová sdružení a také masmédiá, která seniorům umožňují přijímat zajímavé informace.

5 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V ZAHRANIČÍ

Rostoucí seniorská populace je považována za celosvětový trend. Každá země se snaží situaci řešit v souladu s lokálními potřebami a možnostmi s cílem umožnit seniorům důstojně žít tuto fázi života. Každá země má svůj specifický přístup k seniorům. Ten ovlivňuje především ekonomická vyspělost, kultura národa, náboženství i politika. Tyto faktory následně ovlivňují i přístup ke vzdělávání seniorů. Lze konstatovat, že země, které kladou důraz na vzdělávání

²⁴ Český rozhlas. *Rozhlasová akademie celoživotního vzdělávání* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/rozhlasova-akademie-celozivotniho-vzdelavani-7231004>.

²⁵ Český rozhlas. *Věda* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/veda>.

svých občanů v průběhu dětství, mládí i v produktivním věku, podporují rozvoj vzdělávání i u seniorů. Stejně je tomu i z pohledu seniorů samotných. Pokud člověk vede zdravý a aktivní život, navazuje na své intelektuální potřeby i když stárne. Každý stát či jeho region volí svůj přístup a formy vzdělávání, které mohou mít shodné i lokálně specifické. Významnou roli hrají mezinárodní organizace podporující vzdělávání seniorů.

5.1 Mezinárodní organizace podporující seniory

Problematika stárnoucí populace zasáhla každou zemi. Přístupy v řešení této situace jsou ovlivněny lokálními specifiky, a tudíž nelze aplikovat univerzální řešení. Vznikají ale mezinárodní instituce a organizace, které mají snahu vzájemně sdílet poznatky a zkušenosti. Tyto organizace lze rozdělit do tří kategorií podle oblastí, kterými přispívají řešit problematiku stárnutí populace. Jejich zaměření je:

- výzkum stáří a stárnutí,
- vzdělávání seniorů,
- organizace s politickými iniciativy s přesahem na stárnoucí populace.

5.1.1 Organizace pro výzkum stáří a stárnutí

Mezi významné světové organizace věnující se výzkumu stáří a stárnutí patří například **Gerontological society of America (GSA)**²⁶, která je nejstarší a největší mezioborovou organizací věnující se výzkumu vzdělávání a praxi v oblasti stárnutí. Jejím hlavním posláním je podporovat studium stárnutí a sdílet poznatky mezi vědce, osoby s rozhodovací pravomocí i širokou veřejností.

GSA existuje již od roku 1945, působí na domácím americkém i mezinárodním trhu. Má více než 5500 členů z více než 50 zemí světa. Podporuje spolupráci mezi odborníky na oblast stárnutí z různých oborů jako například: sociální vědci,

²⁶ Gerontological society of America. *About us* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.geron.org/about-us>.

lékaři, zdravotní sestry, biologové, psychologové, sociální pracovníci, ekonomové, odborníci na politiku, pedagogové, a jiní. Podporuje výzkumy z různých oblastí, zastává názor, že průnik těchto mezioborových výzkumů je nejlepším způsobem, jak dosáhnout nejefektivnějšího cíle a podpořit aktivní stárnutí.

Mezi další významné výzkumné instituce analyzující stáří jsou:

- GARN (Global Aging Research Network)
- GSIA (Global Social Initiative of Aging)
- DIRA Database for Int'l Research of Aging

5.1.2 Organizace podporující vzdělávání seniorů

Nejnámější mezinárodní organizací podporující vzdělávání seniorů je **International Association of the Universities of the Third Age (IAUTA)**, která sdružuje univerzity 3. věku napříč kontinenty. Jejimi hlavními cíli jsou²⁷:

- sdružit univerzity třetího věku po celém světě, a to včetně organizací, které se pod různými názvy hlásí ke stejným cílům
- podpořit mezinárodní rozvoj vzdělávání seniorů
- sdílení znalostí a zkušeností v oblasti vzdělávání seniorů včetně pozitivního dopadu, který starší generace recipročně dosahuje ve prospěch společnosti jako celku

Evropská federace starších studentů (EFOS) založená v roce 1990 v Innsbrucku se stará především o podporu a šíření myšlenky edukace seniorů, financování projektů a odborných výzkumů. Snaží se identifikovat a následně odstraňovat bariéry vzdělávání seniorů napříč Evropou. Jejím řízením je již několik let pověřena slovenská doktorka Hrapáková.

²⁷ AIU3A. *Welcome* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.aiu3a.org/v2/about-en.html>.

Academy for Gerontology in Higher Education (AGHE) je vzdělávací skupina vysokých škol a univerzit GSA, která nabízí vzdělávání, školení, inovace osnov a výzkumné programy v oblasti vzdělávání seniorů. Jejím cílem je poskytovat prostor k diskusi na téma rozvoje gerontologického a geriatrického vzdělávání včetně vzdělávacích příležitostí pro starší lidi (pedagogická gerontologie) včetně přínosu pro společnost.

Posláním **Mezinárodní asociace gerontologie²⁸ (IAGG)** je sdílení výsledků v gerontologickém výzkumu a školení po celém světě. Spolupracuje s dalšími mezinárodními, mezivládními a nevládními organizacemi, se kterými se snaží podpořit rozvoj vzdělávání seniorů ve světě s cílem zvýšit kvalitu života seniorů.

Zentrum für Allgemeine Wissenschaftliche Weiterbildung²⁹ (ZAWiW) neboli Centrum pro všeobecné vědecké a další vzdělávání je mezinárodní organizace sídlící v Německu. Zaměřuje se na tvorbu vzdělávacích programů pro seniory.

5.1.3 Organizace s politickými iniciativami s přesahem na řešení stárnoucí populace

European Federation of Older Persons (EURAG) je nezisková organizace, která se charakterizuje jako organizace bez náboženských a politických vlivů, která cílí na propagaci zvyšování kvality života seniorů ve společnosti, využití jejich potenciálu a podpory zajištění jejich finančních jistot. Je nejstarší a největší zastřešující organizací pro seniory se sídlem v Lucemburku. Její počátky se datují k roku 1962. Přestože se tváří jako nepolitická organizace, tak je nutné brát v potaz, že vzdělávání seniorů patří do kompetence právě politické.

²⁸ International Association of gerontology & geriatrics. *Our mission* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.iagg.net/mission>.

²⁹ Zentrum für Allgemeine Wissenschaftliche Weiterbildung. *Über uns* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.uni-ulm.de/einrichtungen/zawiw/>.

Mezi nejvýznamnější organizace s přesahem do řešení otázek stáří, stárnoucí populace a vzdělávání starých lidí jsou **Světová zdravotnická organizace (WHO)** a **Organizace spojených národů (OSN)**.

5.2 Významné milníky a dokumenty

Výše zmíněné mezinárodní organizace kontinuálně podporují řešení stárnutí pořádáním světových shromáždění a formalizací ujednání a tím přispívají k jejich následné propagaci a lokalizaci v jednotlivých státech.

První výraznou mezinárodní aktivitou, která přispěla k řešení otázky stárnoucí populace bylo **Světové zasedání o stárnutí (Vídeň, 1982)**, které bylo realizováno pod patronací OSN. Výstupem zasedání byl „*Mezinárodní akční plán*“, který vyzývá k řešení problematiky kvalitního stáří a podpory hmotného zabezpečení seniorů.

Český Červený kříž lokalizoval závěry formou realizace projektu „*Úcta ke stáří*“ a vyhlášením „*Rokem úcty ke starším*“.³⁰

V roce 1991 byla publikována rezoluce č. 4691 „*Zásady spojených národů pro starší občany*“, která definovala potřeby seniorů především jejich společenské zapojení, vnitřní seberealizaci a důstojné stáří.

Dalším výrazným milníkem podporující myšlenku důstojného stáří byl rok 1999, který OSN vyhlásila Rokem seniorů.

Téhož roku se konala **Mezinárodní konference o stárnutí** v kanadském Montrealu, jejíž výstupem byla deklarace „*My starší lidé celého světa*“.

³⁰ SALIVAROVÁ, J., VETEŠKA, J. *Edukace seniorů v Evropském kontextu*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2014. s. 42. ISBN 978-80-7452-102-7.

Za zmínku stojí **Druhé světové shromáždění o stáří a stárnutí** (Madrid, 2002), které se konalo roku 2002 v Madridu. Hlavním tématem byly otázky spojené se stárnutím starých lidí v rozvojových zemích a starých lidí s handicapem.

5.3 Univerzity 3. věku a jejich vzdělávací modely

Přes odlišné přístupy v obsahu, organizaci i financování vzdělávání seniorů v jednotlivých zemích existuje jedna významná společná platforma tou jsou univerzity 3. věku. Jejich lokální působení má mezinárodní přesah v podobě mezinárodních sdružování s cílem sdílet své znalosti a poznatky. Dalším významným prvkem, který stojí za vyzdvižení je snaha podpořit vzdělávání seniorů v zemích, kde tato aktivita není úplně nebo dostatečně vyvinutá. Jedná se například o podporu v afrických zemích ve formě vzdělávání lokálních gerontagogů či organizace ukázkových přednášek a konferencí³¹.

Univerzity 3. věku se sice snaží o jednotnost, ale evidujeme rozdílné formy jejich organizace³².

5.3.1 Francouzský model

Francouzský model je založen především na vytváření univerzit třetího věku v rámci veřejné vysoké školy jako samostatné katedry nebo fakulty. Obsah studia je navázán na klíčové obory, které mateřská univerzita nabízí. Velkým benefitem francouzského modelu je sdílení univerzitních prostor, laboratoří, jejich vybavení a také zaštitění výuky kvalifikovanými vysokoškolskými profesory. Naopak jako negativum mohou být vnímány definované podmínky pro přijetí, které limitují uchazeče o studium dosažením určitého stupně vzdělání. Studium je pro seniory

³¹ AIUTA. *November 2022* [online]. 2023. [cit. 2023-01-12]. Dostupné z: <https://www.aiu3a.org/v2/news2/news295-en.html>.

³² AIU3A. *Working Paper No 7* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.aiu3a.org/pdf/Paper7.pdf>.

náročnější svým rozsahem i obsahem. Francouzský model je aplikován například v Belgii, Švýcarsku, na univerzitách států Jižní Ameriky a také v České republice.

5.3.2 Britský model

Britský model není striktně vázán na propojení s konkrétní vysokou školou, ale může být realizována organizacemi nebo institucemi, které nemají vzdělávací charakter. Jedná se například o kluby seniorů, knihovny nebo muzea. Výuku nevedou univerzitní profesori, ale lektoři, odborníci na přednášené téma. Nejsou kladeny žádné požadavky na minimální dosažené vzdělání, jako podmínku pro studium, ani závěrečné zkoušky sloužící k ověření získaných znalostí. Britský model je méně finančně náročný pro organizátora, poskytuje větší obsahovou volnost nabízených studijních oborů. Tento model je referovaný v anglicky mluvících zemích jako je Velká Británie, Irsko, Nový Zéland, ale také například v Portugalsku.

5.3.3 Čínský model

Mezinárodní asociace universit 3. věku (International Association of Universities of the Third Age - IAUTA) uveřejnila výzkum monitorující situaci ve vzdělávání seniorů v Číně³³. Závěry z výzkumu uveřejnil pan Lin Yuanhe, viceprezident Čínské asociace univerzit pro seniory (CAUA), v dubnu 2018, zároveň v něm zmiňuje takzvaný čínský model vzdělávání seniorů.

Předností čínského modelu je to, že vzdělávání je chápáno jako produkt sociální veřejné služby řízený čínskou vládou. Služba je realizovaná formou dobrovolnictví za minimální mzdu na pokrytí nákladů na dopravu a přípravu školících materiálů. Do programu se mohou přihlásit lidé 50+ bez požadavků na minimální dosažené vzdělání. Vzdělanost seniorů je v jednotlivých regionech velmi odlišná, přesto nabízené obory vzdělání seniorů zaujmou většinu zájemců. Jedná se především o kulturní znalosti, kaligrafii, malbu a fotografii, literární a

³³ AIU3A. *Working Paper* No 11 [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.aiu3a.org/pdf/Paper11.pdf>.

umělecké aktivity, sportovní aktivity, lékařskou péči, dovednosti v domácnosti, informační technologie a jiné.

5.4 Přístup ke vzdělávání seniorů ve vybraných státech

Dostupnost informací o vzdělávání seniorů ve světě je vázaná na rozsahu poskytovaných informací a také na jejich dostupnost v některých světových jazycích.

5.4.1 Francie

Když se řekne francouzský senior, mnoho lidí si vybaví aktivního seniora hrajícího petangue s přáteli na hřišti a popíjejícího červené víno. Francouzi chodí v porovnání s jinými evropskými zeměmi relativně brzy do důchodu a systém jim dovolí užít si rané stáří. Tato hranice je nastavena na 62 let pro muže i ženy³⁴. Svě stáří ale věnují i vzdělávání. Vždyť právě Francie je považována za kolébkou vzdělávání seniorů, neboť jako první formovala U3V a inspirovala tím další země.

Financování vzdělávání ve Francii má dva klíčové pilíře³⁵. Ministerstvo národního vzdělávání, vysokého školství a výzkumu (Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enseignement supérieur et de la Recherche) garantuje financování vzdělávání odborného, zatímco vzdělávání speciálních oblastí je cíleno za Ministerstvem práce, zaměstnanosti, odborného vzdělávání a sociálního dialogu (Ministère du Travail, de l'Emploi, de la Formation professionnelle et du Dialogue social), pod které spadá i vzdělávání seniorů.

³⁴ ČSSZ. *Důchodový věk ve státech aplikujících koordinační předpisy* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/duchodovy-vek-ve-statech-eu-ehp-a-svycarsku>.

³⁵ ŠERÁK, M., VIDOVIČOVÁ, L., WIJA, P. *Komparativní analýza přístupu veřejné správy ve vybraných státech EU k participaci seniorů na veřejném rozhodování*. Praha: Institut pro sociální politiku a výzkum, z. s., 2019. s. 18. ISBN 978-80-907662-0-4.

Nemalý význam financování vzdělávání seniorů hrají i penzijní fondy a soukromé pojišťovny, které jsou lokálním specifikem. Investice jsou směřovány do oblasti výzkumu, osvěty a podpory vzdělávání. Podporují také výzkumné studie v oblasti stárnutí i vybrané formy osvěty vzdělávání.

Lokálním specifikem jsou vzdělávací fondy, do nichž mají zaměstnavatelé zákonnou povinnost přispívat. Z těchto fondů je hrazeno takzvané další profesní vzdělávání, kam ale senioři nespádají.

L'AFPA (Národní asociace vzdělávání dospělých) či CNED (Národní centrum distančního vzdělávání) jsou organizace, které na celostátní úrovni přispívají k rozvoji a podpoře kvalitního stáří ve Francii.

Francie je známá také svým specifickým vztahem mezi seniory - bývalými zaměstnanci a firmami. Některé francouzské firmy podporují seniory i po jejich odchodu do důchodu jak finančně formou příspěvků k důchodu, tak právě vzděláváním v oboru v jakém pracovali. Je to bráno jako poděkování za dlouholetou oddanost firmě.

Vzdělávání seniorů ve Francii využívá podobné formy edukace seniorů jako u nás.

5.4.2 Německo

Problematiku celoživotního vzdělávání Německo formalizovalo do dvou významných dokumentů, a to „*Budoucí vzdělávací politika - vzdělávání 2000*“ uveřejněnou roku 1999 a „*Strategie celoživotního učení*“ z roku 2004. O čtyři roky později bylo pojetí celoživotního vzdělávání i legislativně ukotveno.

Německý model vzdělávání je založen na následujících principech³⁶:

Stát a federální vláda definují obecné principy vzdělávacího systému a výzkumů. Samotné vzdělávání je realizováno spolkovými zeměmi, které jsou velmi

³⁶ ŠERÁK, M., VIDOVIČOVÁ, L., WIJA, P. *Komparativní analýza přístupu veřejné správy ve vybraných státech EU k participaci seniorů na veřejném rozhodování*. Praha: Institut pro sociální politiku a výzkum, z. s., 2019. s. 13. ISBN 978-80-907662-0-4.

samostatné, a tudíž samotná realizace vzdělávání seniorů může být odlišná. Na druhou stranu jednotlivé země mají zájem na kooperaci ve formě sdružování do svazů a sdružení, což umožňuje poskytování jednotné zpětné vazby státu.

Financování vzdělávání seniorů je vázané na konkrétní formu vzdělávání. Stát se podílí především na profesním vzdělávání, nemalý podíl je hrazen z podpory soukromého sektoru i poplatky vybraných od účastníků vzdělávání.

Formy vzdělávání seniorů jsou velmi podobné nabídce v České republice. Výraznou odlišností od české nabídky jsou **Lidové vysoké školy**, kde je sdruženo studium mladých studentů a seniorů. Tato forma vzdělávání je velmi oblíbená a nabízí ji před 900 institucí.³⁷ Tyto školy nejsou podporované státem, ale městem, dotacemi z Evropské unie a také z poplatků vybraných za studium. Studenti si mohou vybrat ze tří forem studia. Jedná se o:

- klasické vzdělávání ukončeno diplomem,
- posluchačské programy (jen poslech bez zkoušek),
- seniorské akademie ukončené certifikátem.

Další odlišností je **církevní vzdělávání**, zaštitěné římskokatolickou nebo evangelickou církví, čemuž odpovídá i obsah studia. Kromě jazyků a umění mohou studovat náboženství.

Němečtí senioři mají výhodu ve vyšším životním standardu, který jim umožňuje vyšší důchod, který je přibližně 3x vyšší než má český důchodce.

5.4.3 Švédsko

Švédsko patří k zemím, které si velmi uvědomují přínos podpory seniorů jak v péči o ně, tak i jejich vzdělávání. Svůj přístup formovali do dokumentu „*Politika pro stárnutí a stáří*“ (Policy for elderly), jehož hlavní myšlenkou je oblast prevence a začleňování seniorů do společenského života. V souladu s tímto dokumentem přispívá stát ročně okolo 200 milionů euro do vzdělávání a rozvoje seniorů.

³⁷ ŠPATÉNKOVÁ, N., SMÉKALOVÁ, L. *Edukace seniorů, Geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada Publishing, 2015. s. 106. ISBN: 978-80-247-5446-8.

Dalším významným dokumentem je „Švédská zpráva o strategii sociální ochrany a sociální inkluze pro období 2008-2010“³⁸ (Sweden's strategy report on social protection and social inclusion 2008-2010). Dokument se zaměřuje na sociální inkluzi, důchodovou strategii a strategii přístupu ke zdraví a péči o seniory ve Švédsku. Z dostupných zdrojů nebyla dohledána žádná novější verze nebo novodobější dokument, ale lze předpokládat že základní teze jsou poplatné i dnes.

Specifickým švédským faktorem ovlivňující vzdělávání seniorů je jejich liberální přístup ke vzdělávání, respektive práva jedince na vzdělávání všem věkovým kategoriím. Například studenti na vysokých školách bez rozdílu získávají stipendia, aby vzdělání nebylo závislé na finančních možnostech studenta a odstranili tím případnou bariéru ovlivňující možnost vzdělávání. Tuto liberálnost aplikuje i vůči seniorům.

Ve Švédsku je edukace soustředěna do tří typů institucí. Jsou jimi lidové školy, podobně jako v Německu, studijní asociace a samozřejmě univerzity, které ale mezi seniory nejsou tak rozšířené³⁹. Tyto údaje se opírají o výsledky z výzkumného šetření „*SET - Senior's Education and Training*“, které bylo realizováno z finanční podpory Evropské unie, konkrétně programu „*Lifelong Learning Programme*“, kterého se účastnila Česká republika, Švédsko, Španělsko a Rakousko.

³⁸ Sweden government. *Sweden's strategy report on social protection and social inclusion 2008-2010* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.government.se/reports/2008/10/swedens-strategy-report-for-social-protection-and-social-inclusion-2008-2010/>.

³⁹ SET. *Senior's Education and Training* [online]. 2010 [cit. 2022-12-19]. Dostupné z: <http://www.free-art.cz/set>.

5.4.4 Čína

Čína patří mezi země, jejichž tradiční kultura a náboženství uznává a respektuje starší lidi, váží si jejich zkušeností a moudrosti, což je faktor, který pozitivně posiluje pozici vzdělávání seniorů v Číně.

V historickém kontextu edukace seniorů zahrály významnou roli dvě historické události. První z nich byl konec kulturní revoluce a jejich dozvuků v 60. a 70. letech 20. století, kdy bylo potřeba pomoci více než 100 milionům starších Číňanů přizpůsobit se sociálním změnám.

Další událost, která přispěla k podpoře vzdělávání seniorů se odehrála v roce 1982, kdy Ústřední výbor Komunistické strany Číny vydal „*Rozhodnutí o zavedení systému odchodu do důchodu pro vysloužilé kádry*“. Tento akt poslal do důchodu velké množství kádru, pro které bylo nutné zajistit uplatnění a zapojit je do společenského života.

V důsledku těchto událostí byla roce 1983 založena první čínská univerzita pro seniory Shandong Seniors University. Následně pak po celé zemi začaly vznikat obdobné instituce. Lze tedy říci, že klíčovým faktorem, který ovlivnil rozvoj vzdělávání seniorů, má silně politicko-stranický podtext.

V roce 2021 proběhlo sčítání lidu, z čehož vyplynulo, že v Číně je 264,02 milionů obyvatel starších 60 let, a to představuje 18,70 % (z toho 190,64 milionu bylo ve věku 65 let a více, což představuje 13,50 %). Stupeň stárnutí populace se v Číně dále prohlubuje, což vyžaduje další rozvoj vzdělávání seniorů⁴⁰.

Čína se snaží přístup k seniorům formalizovat. Klíčový dokument je Zákon Čínské lidové republiky o ochraně práv a zájmů seniorů nebo Plán rozvoje vzdělávání seniorů (2016-2020).

⁴⁰ AIU3A. *Working Paper* No 11 [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.aiu3a.org/pdf/Paper11.pdf>.

Dostupné statistiky uvádějí, že v roce 1993 fungovalo pro starší studenty po celé Číně přibližně 5 300 škol. V roce 2020 bylo v Číně registrováno více než 70 000 univerzit nebo škol pro seniory. Na univerzitách je 15 milionů registrovaných studentů a dalších 12 milionů registrovaných studentů v online vzdělávání.

Mnoho firem organizuje vzdělávací aktivity podobné U3A pro své zaměstnance v důchodu. Poplatky jsou obvykle minimální, protože péče o starší pracovníky je považována za běžnou součást jejich práce v oblasti lidských zdrojů.

5.4.5 Japonsko

Japonsko stejně jako Čína je zemí s tradiční kulturou a náboženstvím, které uznává a respektuje starší lidi. Těch je v Japonsku podle statistik již 35% celkové populace.

Japonsko je země s obrovským technologickým prvenstvím. Její rozvoj v oblasti strojího, automobilového průmyslu a informačních technologií je enormně silný a rychlý. Právě tento stav způsobuje vzdělanostní propast mezi starší a mladší generací. Starší generace nemá předpoklady ani dostačené možnosti sledovat a učit se veškeré technologické vymoženosti, které mladá generace v Japonsku považuje jako samozřejmou součást života.

Ve druhé polovině 60. let 20. století místní rady pro vzdělávání a kominkany (občanská veřejná sdružení) začaly poskytovat vzdělávací příležitosti speciálně pro stárnoucí, a to prostřednictvím rozvoje univerzit pro seniory. Od té doby se v Japonsku otevřelo mnoho vzdělávacích možností pro seniory.

Jedním ze zajímavých japonských faktorů vzdělávání je identifikovat mezi studujícími seniory ty, kteří jsou následně proškolení jako učitelé, kteří předávají získané univerzitní znalosti dál formou kulturních a vzdělávacích akcí dotovaných aktivit Ministerstva školství⁴¹.

⁴¹ World3A. *U3A worldwide*. [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://worldu3a.org/resources/u3a-worldwide.htm>

5.4.6 Jižní Amerika

Dostupné zdroje jsou velmi chudé na informace o vzdělávání seniorů v Jižní Americe. Jako první U3V v Jižní Americe byla registrována Národní univerzita v regionu Entre Rios, která zřídila katedru speciálně pro studenty středního a třetího věku. Řídí se francouzským modelem U3V.

Dále se podařilo získat informace o existenci dalších U3V téměř v každém státu Jižní Ameriky, ale bez dalších podrobností a vazeb na celostátní vzdělávací systémy a jejich financování.

5.4.7 Rusko

Velmi problematické bylo získat informace o seniorech a jejich vzdělávání v Rusku. Dostupné statistické zdroje uvádějí, že v Rusku v roce 2019 žilo 146 milionů obyvatel⁴². Budoucí výhled počtu obyvatelstva naznačuje opačný vývoj než je celosvětový trend – nárůst počtu obyvatelstva a seniorů. Predikce stavu počtu obyvatel v roce 2050 už hovoří jen o 133 milionech obyvatel.

Nepříznivá je i statistika věkového rozložení obyvatelstva, kdy 65 a více let se dožije pouze 60% populace, přičemž Rusko považuje seniora od jeho 63 let.

Ve věkové skupině 60-64 let se nachází pouze 2,9 % populace mužů (4 103 070 osob) a 4 % žen (5 754 501 lidí). Ve věkové skupině 70-74 let přežívá pouze 1,1 % mužů a 2 % žen. Další věkovou skupinu 80-84 let reprezentuje již pouze 0,7 % mužů a 1,7 % žen; ve věkové skupině sto let již populace zastoupená není.

Bohužel v Rusku stále žije mnoho starších lidí v sociální izolovanosti, jejíž příčinou jsou z velké části nepříznivé klimatické podmínky, špatný zdravotní stav a především těžké ekonomické podmínky. Průměrný důchod Rusů činil v roce

⁴² Population Pyramids of the World from 1950 to 2100. Russian Federation [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.populationpyramid.net/russian-federation/2019/>

2018 pouhých 14 100 rublů (asi 4935 korun českých), valná část důchodců má však penzi nižší.

Nárůst zaznamenaly služby poskytované seniorům. Nejznámější ruský charitativní fond zaměřený na péči o seniory a zdravotně postižené je Stáří přináší radost založený v roce 2006 dobrovolníky. Jeho posláním je pomáhat seniorům v domovech důchodců a domovech pro osoby se zdravotním postižením prostřednictvím řady iniciativ, jejichž cílem je aktivní zapojení seniora do každodenního života.

Rusko se otevřelo i možnosti seniory vzdělávat na univerzitách 3. věku⁴³. Najdeme je jen ve městech Moskva, Petrohrad, Orechovo-Zuevo, Ufa, Samara, Kazaň, Pskov, Uraj Kirov a Belgorod. Studium je zaměřeno především na cizí jazyky a práci s informačními a komunikačními technologiemi.

Rusko se snaží navázat kontakty s jinými univerzitami. Mezinárodní organizace sdružující univerzity 3. věku poskytla krátkou zmínku o účasti ředitelky U3V v Tomsku na jedné z konferencí⁴⁴. Více se o mezinárodní spolupráci neuvádí.

5.4.8 Afrika

O stavu vzdělávání seniorů se prakticky nepodařilo dohledat žádné informace. Podle informací uveřejněnými UNESCO⁴⁵ je jejich prioritou v Africe podpořit vzdělávání jako takové. Existují výrazné rozdíly ve vzdělávání mezi africkými zeměmi. Nejhorší situace je v subsaharské oblasti, kde je největší procento lidí úplně vyloučeno z možnosti se vzdělávat. Více než 25% dětí ve věku 6-11 let nechodí do školy. S narůstajícím věkem dětí je situace ještě horší a to 33% dětí ve věku 12-14 a dokonce 60% mládeže ve věku 15-17 let nemá zajištěno

⁴³ Mamayusupova, K. *Formation and education of the elderly in Russia* [online]. 2019. [cit. 2023-01-19]. <https://sciendo.com/it/article/10.2478/gssfj-2019-0010>

⁴⁴ AIU3A. *News* [online]. 2018. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.aiu3a.org/v2/news2/news37-en.html>

⁴⁵ UNESCO. *Education of Africa* [online]. 2018. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://uis.unesco.org/en/topic/education-africa>

vzdělávání. Africké školství bojuje s nedostatkem učitelů, vybavení škol, pitné vody, nedostupnou elektrickou energií a samozřejmě nedostatečnou školní výbavou, učebnicemi.

Výrazným faktorem, který ovlivňuje vzdělání v Africe je i kulturní a náboženský faktor, který nejvíce ovlivňuje vzdělanost dívek a žen.

Vzhledem ke smutné bilanci základního vzdělávání nelze očekávat pozitivní stav u vzdělávání seniorů. Na stránkách mezinárodní organizace univerzit 3. věku (IAUTA) byla pouze zmínka, že jim pomáhají šířit a sdílet poznatky v oblasti vzdělávání seniorů a pomáhají jim formou organizovaných konferencí a přednášek. Také byla nalezena zmínka o prvním africkém zástupci, který vystudoval gerontagogiku a bude napomáhat šířit edukaci seniorů v Africe.

PRAKTICKÁ ČÁST

6 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO PROJEKTU

V teoretické části práce byly popsány faktory, které ovlivňují vzdělávání seniorů včetně specifik ve vybraných zemích. Praktická část navazuje na část teoretickou.

6.1 Cíle výzkumu a výzkumná otázka

Cílem výzkumu je zanalyzovat situaci vzdělávání seniorů v České republice, identifikovat lokální faktory, které vzdělávání seniorů ovlivňují.

Jako výzkumná otázka byla zvolena: „Jaká je situace ve vzdělávání seniorů v České republice a jaké faktory ovlivňují vzdělávání seniorů.“

6.2 Metoda výzkumu

Pro analýzu stavu vzdělávání seniorů v České republice bylo zapotřebí připravit dotazníkové šetření, které by poskytlo požadované vstupy do analýzy. Vzhledem k tomu, že cílová skupina jsou respondenti v seniorském věku, bylo nutné přizpůsobit dotazníkový průzkum mnoha faktorům. Přístup k šetření ovlivnily vybavenost i dovednosti seniorů v oblasti informačních technologií. Také byly zohledněny jejich zdravotní možnosti, které ovlivnily nastavení formy a rozsahu dotazníku a s tím spojenou délku strávenou při vyplňování, velikost písmen v dotazníku, jednoduchost a jednoznačnost otázek i odpovědí pro lepší pochopení.

Rozsah otázek v dotazníku byl sestaven tak, aby svou délkou vyplňování respondenty neodradil, ale aby přesto zacíлил na klíčové oblasti potřebné pro analýzu. Otázky v dotazníku byly kombinací otevřených a uzavřených otázek, přičemž vždy měl respondent možnost vložit doplňující komentář ke své odpovědi tak, aby mohl lépe vyjádřit nebo doplnit svou odpověď. Dotazník obsahoval celkem 21 otázek, což bylo stanoveno jako maximální počet otázek, aby délka vyplnění elektronicky nezabrala seniorovi více než 20 - 30 minut.

Dotazníkové šetření formou rozhovorů zabralo přibližně stejnou dobu. Navíc zde byla výhoda vysvětlení významu otázek, ale byl zde dán i větší prostor pro diskusi a detailnější vyjádření odpovědí, které měly pro výstupní analýzu velmi přínosný efekt.

Jako nástroj pro analýzu výstupů byl zvolen softwarový nástroj SURVIO, který umožňuje vkládání vstupů elektronicky formou rozeslaného internetového odkazu na dotazník k vyplnění respondenty do mailové schránky s žádostí o vyplnění nebo vkládání vstupů posbíraných z rozhovorů s respondenty autorem analýzy za respondenty.

6.3 Charakteristika výzkumného souboru

Pro rozhovory byli osloveni jak náhodně oslovení senioři, tak cíleně vybrané skupiny seniorů využívající možností vzdělávat se.

Nejprve byli osloveni senioři, kteří docházejí do seniorského centra ELPIDA v Praze, které je zaměřeno na komunitní setkávání a zájmové vzdělávání seniorů. Dále byli osloveni senioři využívající možnosti studia na Univerzitě třetího věku na České zemědělské univerzitě taktéž v Praze. Třetí skupinou záměrně oslovených seniorů byla skupina seniorů u malé obci Vír na Vysočině, která opakovaně získala dotace na vzdělávání seniorů formou odborných přednášek v místním kulturním domě. Právě tato volba byla učiněna s cílem posoudit mimo jiné rozdíly vzdělávání ve velkých i malých městech a získat širší a rozmanitější náhled na možnosti a motivaci ke vzdělávání seniorů.

Poslední skupina respondentů byla oslovena náhodným výběrem rozesláním dotazníku formou internetového odkazu na elektronickou podobou dotazníku.

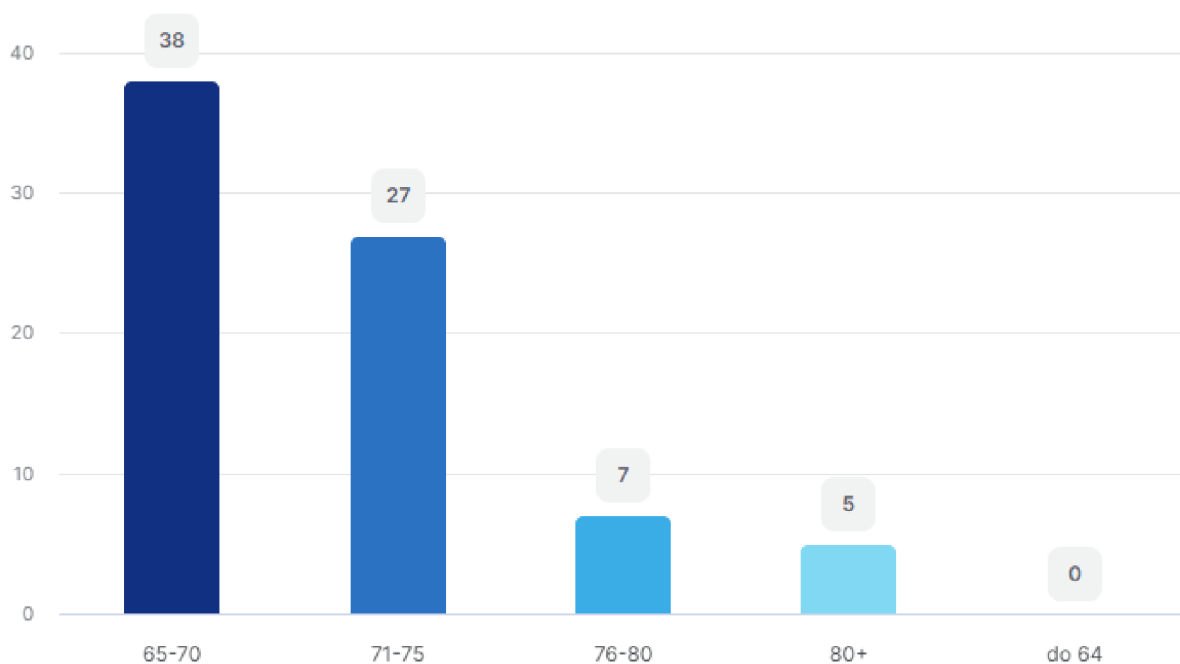
V rámci dotazníkovém šetření bylo osloveno celkově 100 respondentů, přičemž odpovědi se podařilo získat od 77 z nich, což činí 77% úspěšnost vyplnění respektive návratnost dotazníků.

7 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

7.1 Výsledky dotazníkového šetření

Dotazníkového šetření se aktivně zúčastnilo 77 respondentů, přičemž nejvíce zastoupenou skupinou dotazovaných byli senioři ve věku 65-70, kteří tvořili polovinu.

Graf 1: Věk respondentů

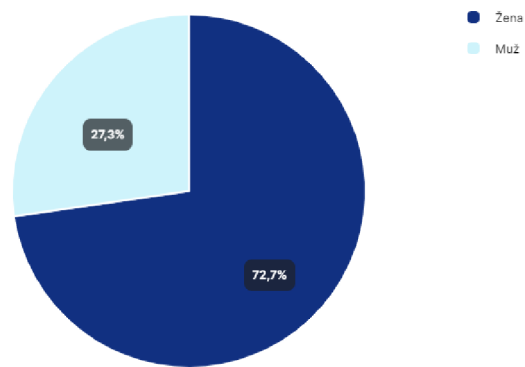

Zdroj: Vlastní šetření⁴⁶

Na dotazník reagovalo více žen (72,7%) než mužů (27,3%).

⁴⁶ Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022.

Graf 2: Pohlaví respondentů

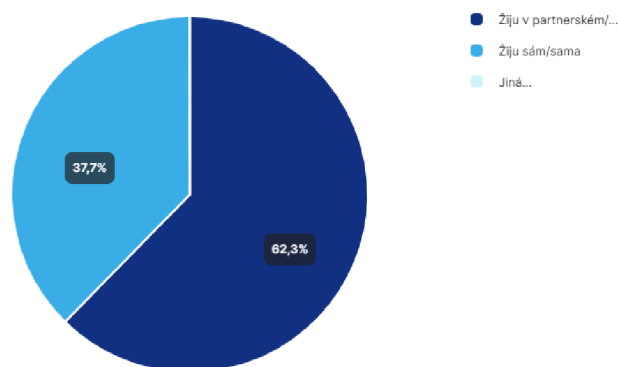

Zdroj: Vlastní šetření⁴⁷

Také více žen potvrdilo, že využívá možnost studia v seniorním věku oproti mužům. Jednalo se o 71% z 56 dotázaných.

Třetí otázka dotazníku byla směřovaná na rodinný stav respondentů. Z odpovědí vyplynulo, že 62% dotázaných žije ve svazku a 38% žije samo.

Graf 3: Rodinný stav respondentů

Zdroj: Vlastní šetření⁴⁸

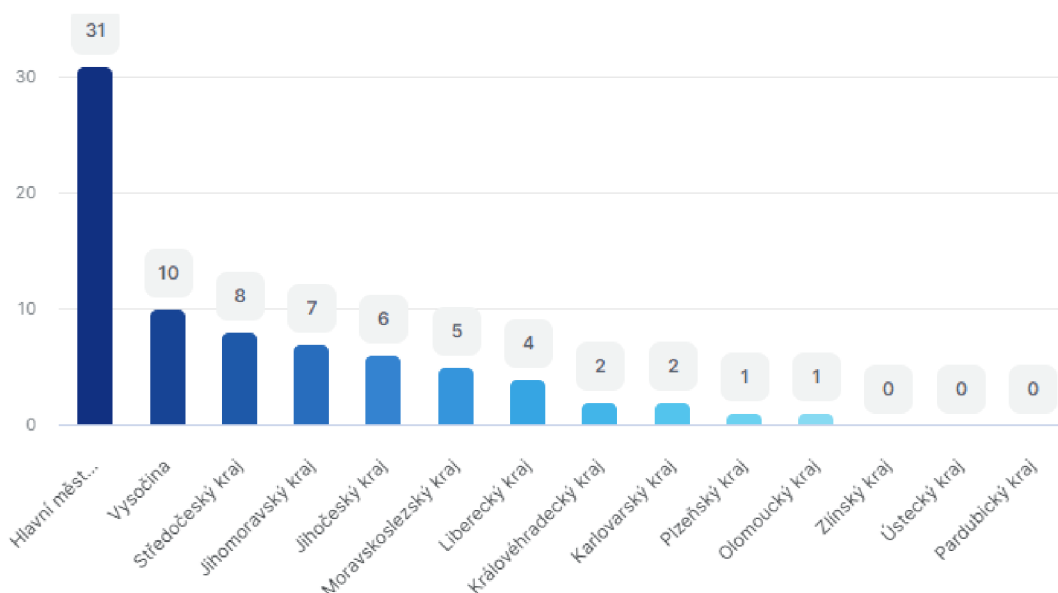
⁴⁷ Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022.

⁴⁸ Tamtéž.

Z odpovědí nebylo možné vyvodit závislost, která by potvrdila nebo vyvrátila tezi, že lidé žijící sami vyhledávají vzdělávání jako způsob řešení samoty a chybějícího sociálního kontaktu.

Pro analýzu vzdělávání seniorů byla zvolena i otázka týkající se bydliště respondenta, která měla za cíl porovnat možnosti vzdělávání ve velkých a malých městech.

Graf 4: Bydliště respondentů

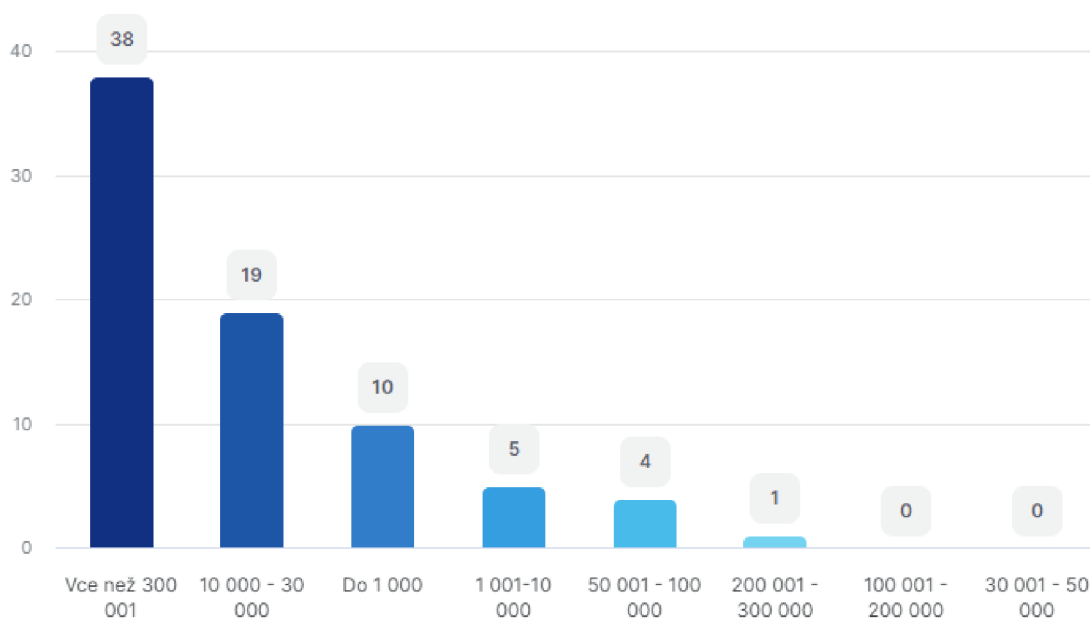
Zdroj: Vlastní šetření⁴⁹

Nejvíce respondentů bylo z Prahy, která také nabízí nejširší možnost vzdělávání nejen pro seniory. To potvrdili i dotázaní. Právě největší procentuální zastoupení studujících seniorů bylo z Prahy a Středočeského kraje.

⁴⁹ Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022.

Do analýzy přispělo nejvíce seniorů z větších měst. Například z měst nad 100 000 obyvatel se zúčastnilo 39 respondentů ze 77, naopak z měst do 10 000 obyvatel 15.

Graf 5: Počet obyvatel v bydlišti respondentů

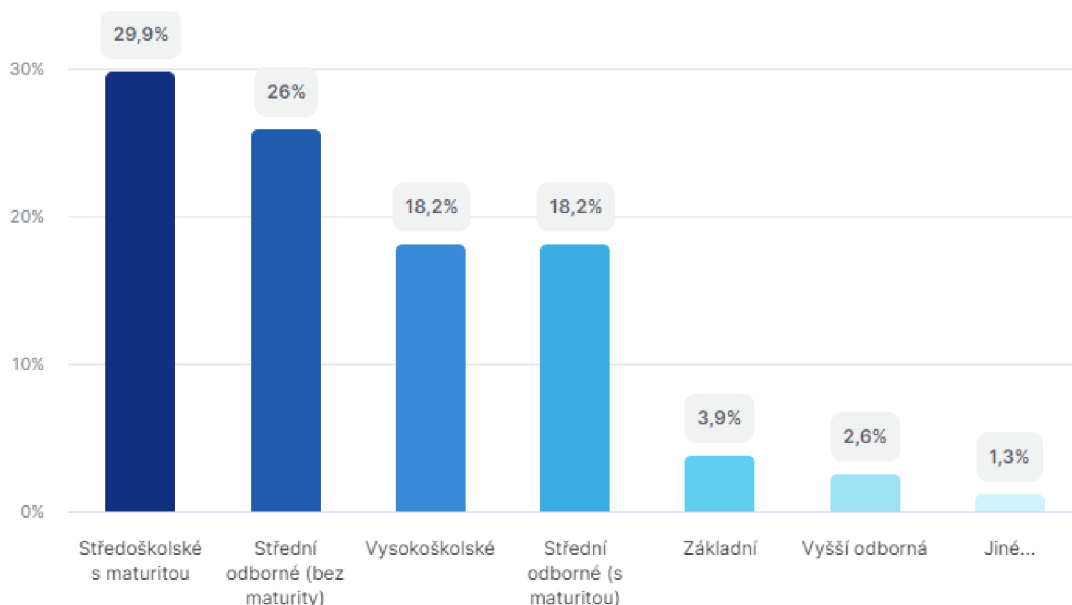
Zdroj: Vlastní šetření⁵⁰

Lze konstatovat, že větší města poskytují širší nabídku na zájmové či univerzitní vzdělávání seniorů než na malých městech. Naopak z dotazníkového šetření vyplynulo, že na malých městech lidé více využívají možnost se vzdělávat, pokud tato možnost existuje. Jedná se ale o krátkodobé zájmové vzdělávání.

⁵⁰ Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022.

Oslovený vzorek respondentů je složen z 51 % lidmi s vyšším vzděláním, do kterého počítáme středoškolské s maturitou a výše.

Graf 6: Vzdělání respondentů

Zdroj: Vlastní šetření⁵¹

O vzdělávání seniorů mají větší zájem lidé s vyšším vzděláním (vzdělání s maturitou a výše). Konkrétně 32 ze 77 oslovených uvedlo, že využívá či využilo možnost vzdělávání seniorů, přičemž 31 ze 32 dosáhlo vyššího stupně vzdělání. Lze konstatovat, že o vzdělávání dospělých jeví zájem více lidé s dosaženým vyšším stupněm vzdělávání než lidé s nižším vzděláním.

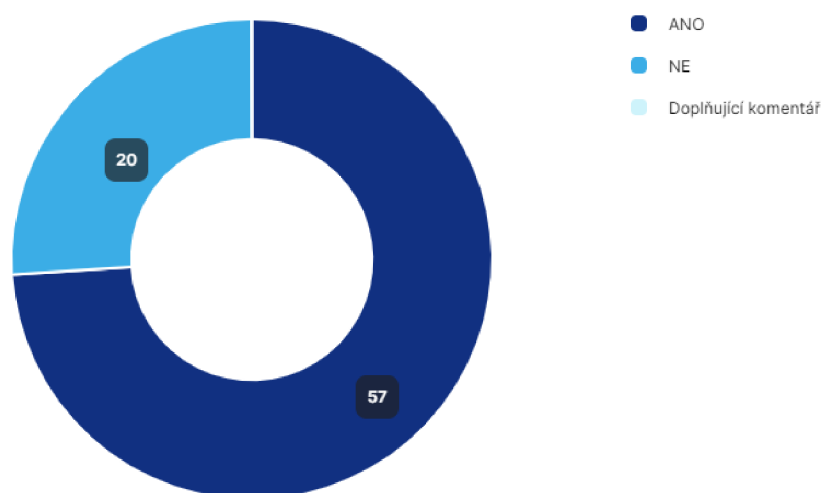
Další otázka dotazníku směřovala na původní zaměstnání seniora. Cílem bylo identifikovat četnost povolání, která směřují k dalšímu vzdělávání v seniorském

⁵¹ Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022.

věku. Vybraný vzorek seniorů vygeneroval velmi různorodou paletu povolání, kterou vykonávali senioři v produktivním věku. Jediné, co se z odpovědí dalo konstatovat je, že nejvíce o vzdělání seniorů jeví lidé, kteří vykonávali kancelářskou a administrativní činnost.

Osmá otázka dotazníku směřovala potvrzení souvislosti mezi vzděláváním v produktivním a seniorském věku. 57 ze 77 respondentů potvrdilo, že se v průběhu zaměstnání vzdělávalo.

Graf 7: Vzdělávání respondentů v době zaměstnání

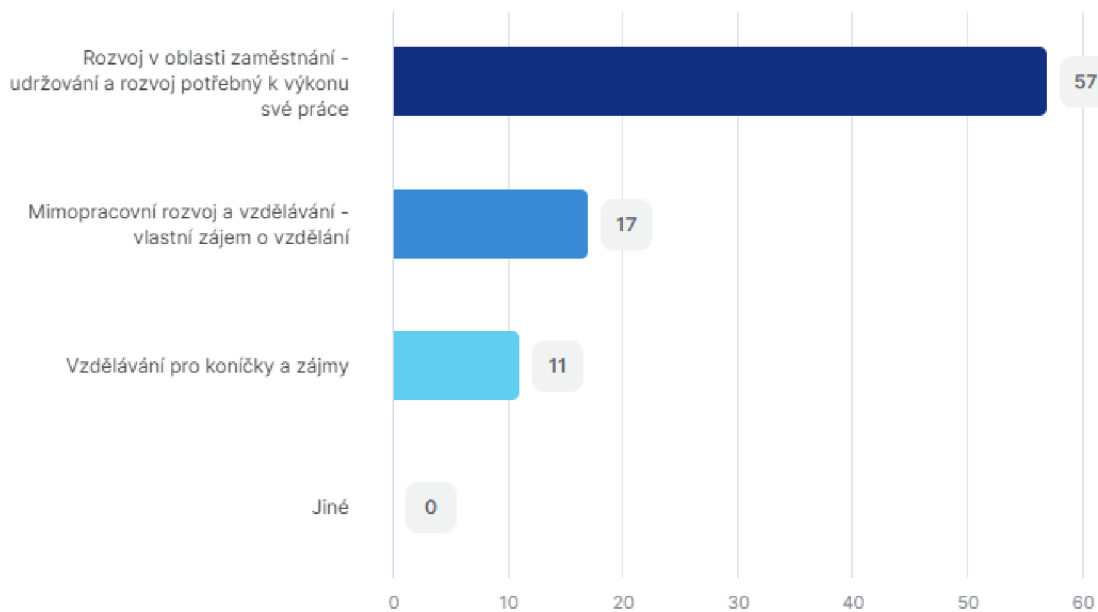

Zdroj: Vlastní šetření⁵²

57 ze 77 dotázaných také uvedlo, že hlavním důvodem ke vzdělávání v produktivním věku bylo spojeno se vzděláváním v oboru, ve kterém působili. Jednalo se především o vzdělávání v oblasti novinek v jejich oboru. Mimopracovní vzdělávání potvrdilo 17 ze 77 dotázaných.

⁵² Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022.

Graf 8: Důvod vzdělávání v produktivním věku

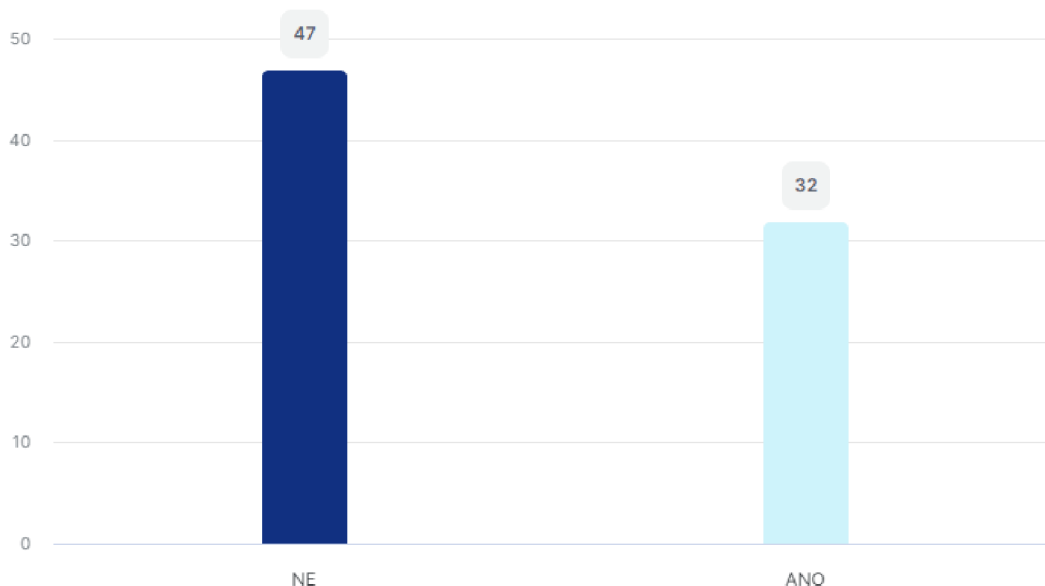
Zdroj: Vlastní šetření⁵³

Z rozhovorů vyplynulo, že se jednalo o rekvalifikace potřebnou pro změnu zaměstnání nebo jazykové kurzy. Pouze 11 ze 77 konstatovalo, že se využilo zájmové vzdělávání, jako například zdravotěda nebo zahradničení. Všech 31 respondentů s vyšším vzděláním potvrdilo rozvojové studium při zaměstnání. Naopak lidé se základním vzděláním nevedli žádné vzdělávání v produktivním věku. Na tuto otázku mohli respondenti volit více odpovědí.

Na otázku, zda respondenti využili možnost vzdělávání se po odchodu do starobního důchodu odpovědělo 57 ze 77 seniorů, že se vzdělávalo při zaměstnání. 32 z 57 studujících při zaměstnání potvrdilo návazné vzdělávání v seniorském věku. Z genderového pohledu studium potvrdilo 26 žen a 6 mužů.

⁵³ Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022.

Graf 9: Využití vzdělávání seniorů

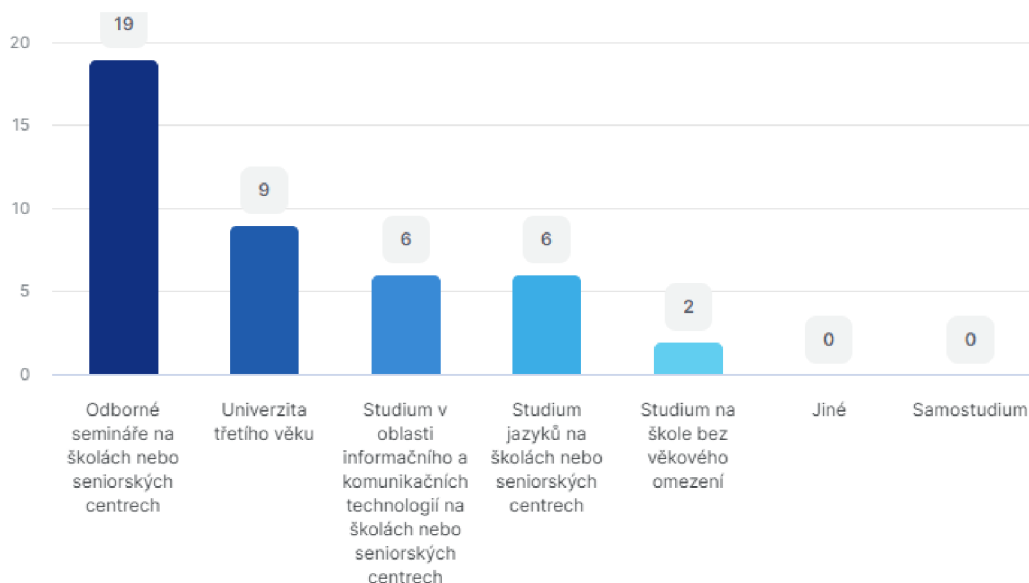

Zdroj: Vlastní šetření⁵⁴

Podle odpovědí respondentů jsou nejvíce využívanou formou vzdělávání seniorů odborné semináře na školách a v seniorských centrech, které jsou střednědobé délky trvání tzn. od 3-6 měsíců trvání. Univerzitu 3. věku studuje 9 ze 32 studujících respondentů. Délka studia je přibližně 2 roky resp. 4 semestry. Pouze 2 senioři studují na běžné státní vysoké škole, která není specializovaná pro seniory. Studují s mladšími studenty, což bylo jejich cílem. Dle jejich vyjádření si díky tomu nepřipouštějí svůj věk. Jsou ale na ně kladeny stejné nároky jako na mladší studenty. Jeden z nich studuje již 3. vysokou školu, absolvoval navíc i MBA a LLM program. Je mu 77 let a původní profesí byl daňový poradce a účetní. Na tuto otázku mohli respondenti volit více odpovědí.

⁵⁴ Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022.

Graf 10: Využitá forma vzdělávání seniorů respondenty

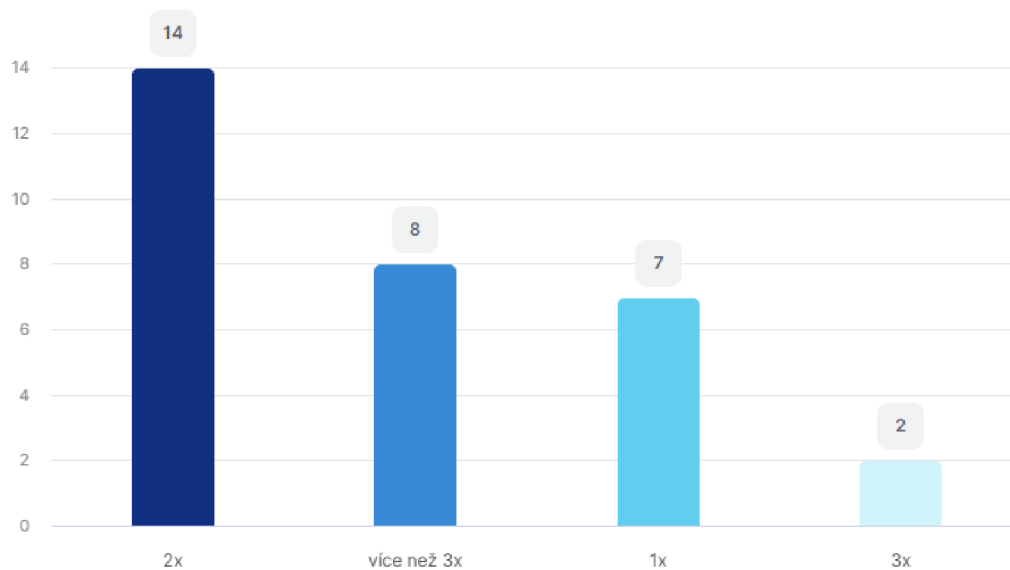
Zdroj: Vlastní šetření⁵⁵

Neexistuje žádná celorepubliková studie, která by zachytila celkový počet studentů seniorů. Především vzdělávání v seniorských zájmových centrech nebo vzdělávací programy pro seniory v malých obcích za pomoci dotací neexistuje. Nejlépe zmapované jsou pouze univerzity 3. věku.

Další oblast dotazů byla směřovaná na četnost využívání vzdělávání seniorů. Z 31 seniorů využívajících možnost vzdělávat potvrdilo 24 z nich absolvování dvou a více absolvovaných kurzů, jen sedm z nich uvedlo pouze jednorázové studium.

⁵⁵ Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022.

Graf 11: Počet využití vzdělávání respondentů

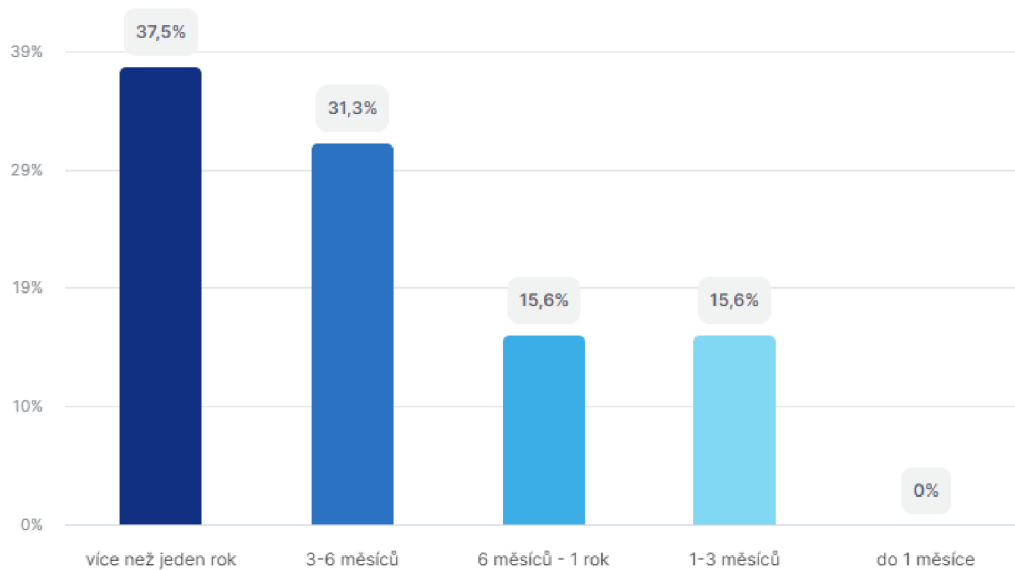

Zdroj: Vlastní šetření⁵⁶

Zajímavá je i informace o délce studia seniorů. Respondenti uvedli, že preferují spíše dlouhodobější studia. Více než 6 měsíců studovalo 17 z 31 studujících seniorů. Krátkodobá studia do délky 6 měsíců využilo 15 z 31 studentů.

⁵⁶ Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022.

Graf 12: Délka vzdělávání respondentů

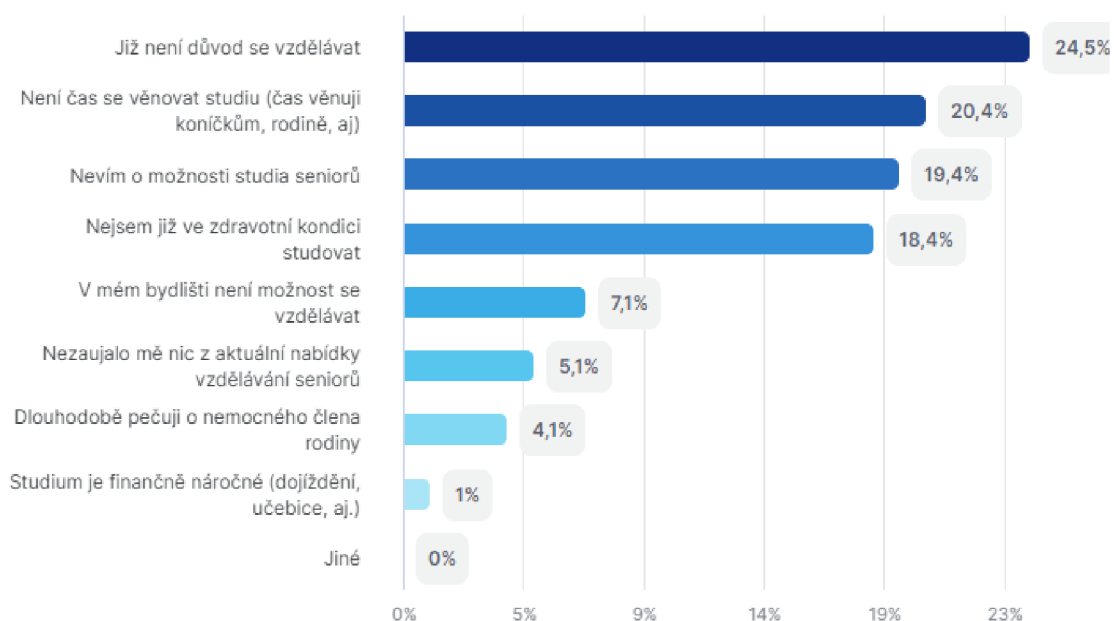
Zdroj: Vlastní šetření⁵⁷

Celková délka studia je součtem všech absolvovaných vzdělávacích kurzů, které senior absolvoval.

Část dotazníku byla věnovaná také seniorům, kteří nevyužili možnost studia v seniorském věku. Dotazník cílil na důvody, proč tuto možnost nevyužili. Respondenti mohli zvolit jednu a více odpovědí. Nejčastější důvod uvedli, že již není důvod se vzdělávat, raději svůj čas věnují rodině, koníčkům.

⁵⁷ Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022.

Graf 13: Důvody nevyužití vzdělávání seniorů

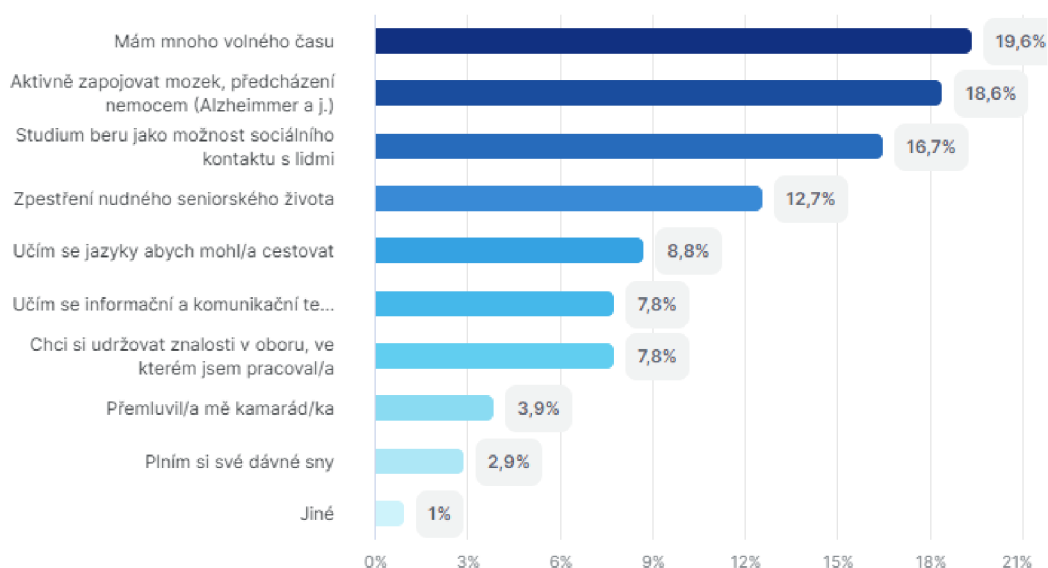
Zdroj: Vlastní šetření⁵⁸

Také necelých 20% uvedlo, že neví o možnostech se vzdělávat. Naopak pouze 1% uvedlo, že si studium nemůže dovolit z finančních důvodů. Na tuto otázku mohli respondenti volit více odpovědí.

Dotazník se také zabýval motivací ke studiu v seniorském věku. Opět byla možnost vybrat více odpovědí. Nejčastější odpovědí bylo uvedeno, že senioři disponují velkým množstvím volného času. Jako další motivaci uvedli prevenci v předcházení nemocí typických pro starší obyvatelstvo (Alzheimerova nemoc, stařecká demence) a také potřebu sociálního kontaktu s lidmi. Tak nejvíce odpovídali lidé, kteří uvedli, že žijí sami (rozvedení, ovdovělí).

⁵⁸ Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022.

Graf 14: Motivace vzdělávání seniorů

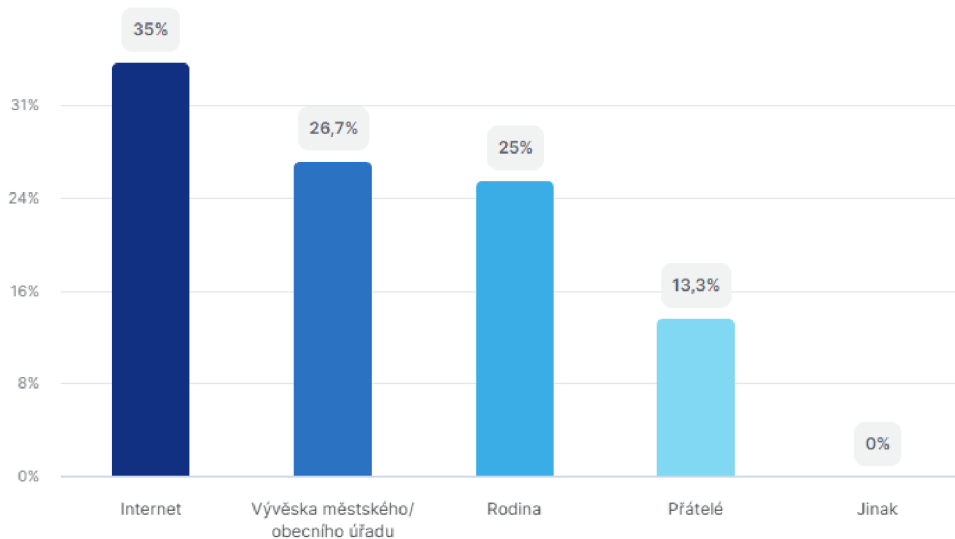
Zdroj: Vlastní šetření⁵⁹

Naopak překvapivě nízkou motivací 8% byla potřeba doplnění znalostí v oboru informačních technologií, které byly v předchozích letech velmi klíčovým motivačním prvkem.

To je způsobeno pravděpodobně tím, že dnešní senioři již při své práci i soukromí využívali informační technologie a jejich znalosti z té doby jim ve stáří stačí. Na tuto otázku mohli respondenti volit více odpovědí.

⁵⁹ Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022.

Graf 15: Způsob informovanosti seniorů pro vzdělávání

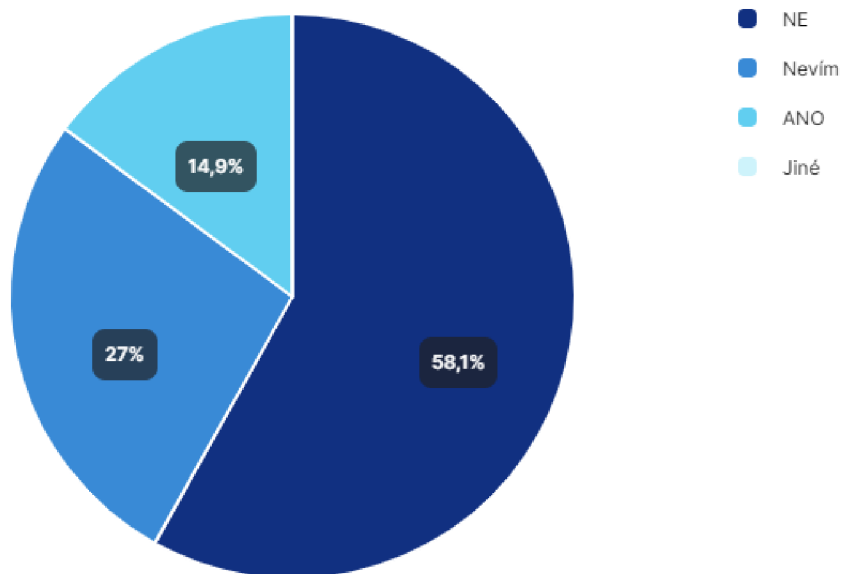
Zdroj: Vlastní šetření⁶⁰

Z rozhovorů vyplynulo, že rodina chtěla seniorům napomoci k využití volného času a podpořit tak jejich sociální i zdravotní stránku.

Další dotaz byl směřován k vyjádření o kvalitě informovanosti vzdělávání seniorů. 58% dotázaných vyjádřilo nespokojenost.

⁶⁰ Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022.

Graf 16: Vyjádření spokojenosti s informovaností

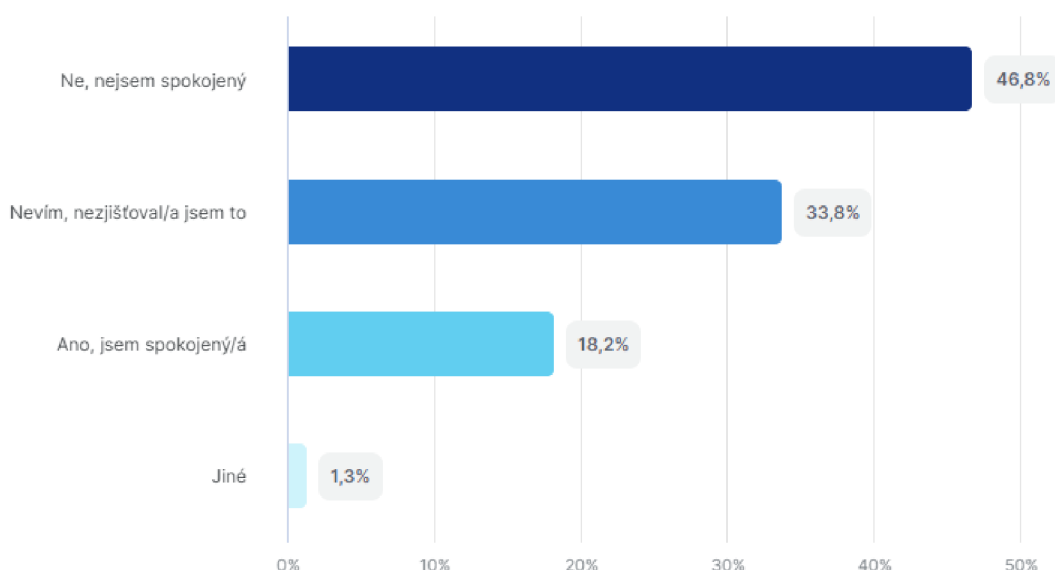
Zdroj: Vlastní šetření⁶¹

Jako hlavním důvod nespokojenosti uvedli nejasný necentralizovaný přístup k informacím a nutnosti je komplikovaně vyhledávat. Pouhých 15% potvrdilo dostatečnou informovanost. Jednalo se o seniory, kteří navštěvovali specializovaná komunitní centra, kde je zajištěna potřebná informovanost.

Spokojenost s nabídkou vzdělávacích možností uvedlo pouhých 18%, zatímco nespokojenost vyjádřila téměř polovina respondentů. Hlavním důvodem nespokojenosti byla častá potřeba izolace seniorů v době epidemií COVID 19, či respiračních epidemií, v jejichž průběhu se vzdělávat bylo obtížné, pro někoho zcela nemožné.

⁶¹ Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022.

Graf 17: Vyjádření spokojenosti s nabídkou

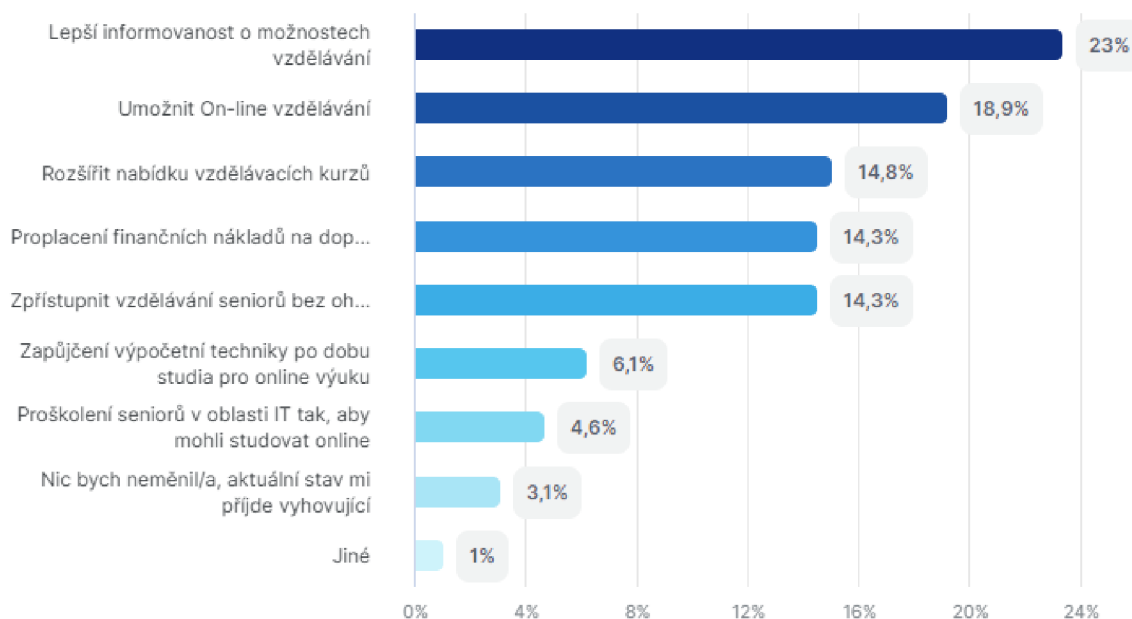
Zdroj: Vlastní šetření⁶²

Naopak nespokojenost se většinou netýkala obsahové stránky kurzů. Jako důvod nespokojenosti uvedli senioři z malých obcí malou nabídku v místě bydliště. Z nabízených přednáškových bloků je zaujme jen malé množství, ale přesto je to neodradí se neúčastnit. Využívají to jako zpestření života v menší obci, městě.

Dotázaní dostali prostor k vyjádření námětů na zlepšení vzdělávání. Nejčastějším námětem bylo uváděno zlepšení informovanosti o možnostech se vzdělávat. Překvapivě respondenti volají i po možnosti on-line možnosti studovat.

⁶² Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022.

Graf 18: Návrhy zlepšení vzdělávání seniorů

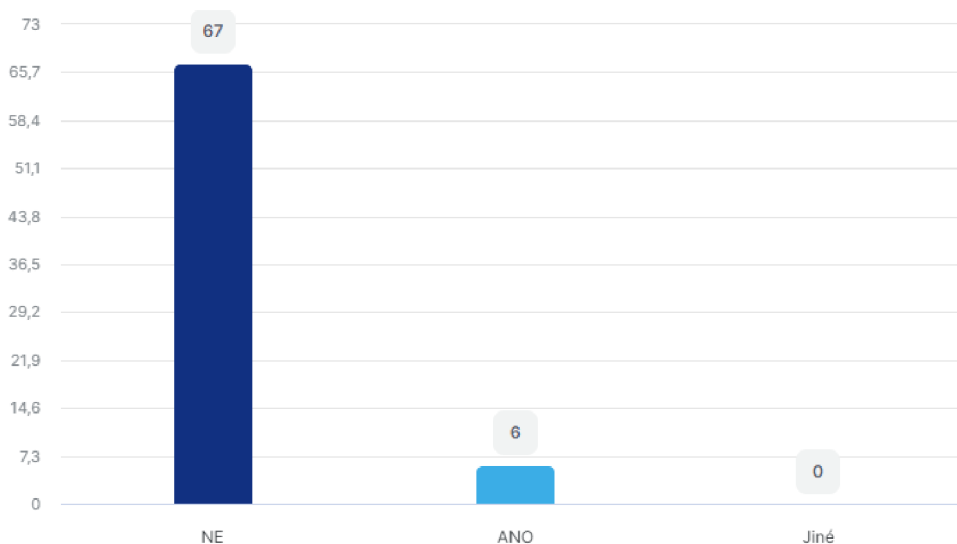
Zdroj: Vlastní šetření⁶³

Jde to sice proti klíčovému motivačnímu prvku, a to udržování sociálního kontaktu. Senioři ale uvedli, že izolace, nemocnost nebo nedostatečná nabídka v místě bydliště brání účasti na vzdělávání, a tak by uvítali i možnost studia online. Na tuto otázku mohli respondenti volit více odpovědí.

⁶³ Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022.

Senioři byli dotázáni, zda mají srovnání studia seniorů v ČR a zahraničím.

Graf 19: Možnost srovnání vzdělávání se zahraničím

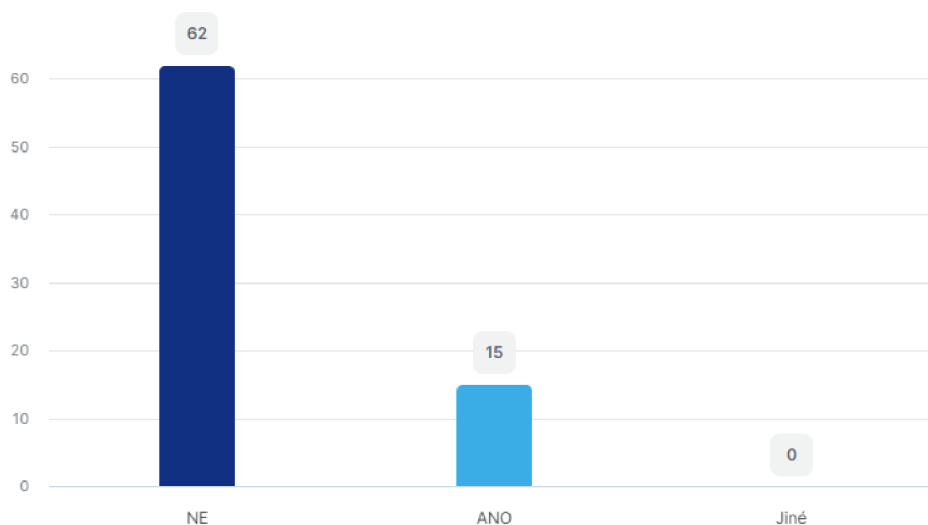
Zdroj: Vlastní šetření⁶⁴

Jen 6 respondentů uvedlo, že nějaké srovnání má. Jeden uvedl, že člen rodiny žije v zahraničí. Pět z nich odpovědělo, že limitované informace získali v seniorském centru.

Poslední otázka dotazníku kladla respondentům dotaz, jestli dotazníkové šetření či vedený rozhovor s autorem dotazníku je nějak ovlivnil. 15 ze 77 dotázaných uvedlo, že se podívají na možnosti studia ve svém bydlišti a možná některou z nabídek v budoucnu využijí.

⁶⁴ Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022.

Graf 20: Senioři ovlivnění dotazníkem

Zdroj: Vlastní šetření⁶⁵

Čas věnovaný přípravě dotazníku, sběru informací ke vzdělávání seniorů a vedení rozhovorů se seniory měl svůj přínos, a to zamyšlení se nad zahájením studia několika seniorů.

7.2 Shrnutí výsledků a vyhodnocení výzkumné otázky

Aktuálně neexistuje žádná plošná analýza vzdělávání seniorů v České republice, ani v Evropě. Existují jen dílčí analýzy, se kterými je možné výsledky tohoto šetření porovnat. Zmiňované obdobné analýzy z jiných zemí jsou vždy vázané na lokální specifika jako je například věk odchodu do důchodu, který není jednotný. V České republice je aktuální důchodový věk stanoven v závislosti na datum narození, pohlaví a počet vychovávaných dětí a je do budoucna zastropovaný do 67 let. Obdobná situace je v Evropě, ale například v Turecku je odchod do důchodu stanoven na 58 let pro ženy a 60 let pro muže⁶⁶. Odchod do

⁶⁵ Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022.

⁶⁶ České noviny. *Jak se zvyšuje důchodový věk ve světě* [online]. 2011. [cit. 2023-01-15] Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/jak-se-zvysuje-duchodovy-vek-ve-svete/635146>.

důchodu je většinou odvozován od skladby populace jednotlivých států, přičemž právě zmíněné Turecko má pouze 10,8% seniorů v populaci, narozdíl od České republiky, kde je v populaci 22,6% seniorů a v Japonsku dokonce 35,5%. Nelze proto zcela porovnávat přístup ke vzdělání seniorů, protože se liší hranice vnímání, kdo je vlastně senior.

Z analýzy výsledků dotazníkového šetření vyplynulo několik shodných tezí, opírajících se o obdobné zahraniční výzkumy.

Potvrdil se převládající zájem o vzdělání seniorů mezi ženami, jak je uvedeno ve studiích „Gender Issues in older adults participation in learning in learning: Viewpoints and experiences of learners in the U3A“ uveřejněnou Alanem Williamsonem⁶⁷. Uvádí v něm, že o studium na univerzitách 3. věku jeví obecně větší zájem ženy. Konkrétní číslo však neuvádí.

Dotazníkové šetření potvrdilo 9 studentů na U3V ze 77 oslovených. Tento údaj nelze porovnávat s celorepublikovým průměrem, neboť se jednalo o cíleně oslovené studenty. Lze ale potvrdit procentuální shodu mezi českým a britským poměrem studujících seniorů na U3V.

Na základě zprávy Zuzany Keményové⁶⁸ publikované v magazínu Universitas (magazín vysokých škol) se uvádí, že v roce 2020 studovalo na univerzitách 3. věku v České republice 50 000 studentů s možností výběru přibližně 1400 kurzů, což je významný nárůst oproti roku 2010, kdy studovalo 30 000 studentů na 800 otevřených kurzech. Největší zájem je o oblast psychologie a zdravého životního stylu, naopak oblast informačních technologií zaznamenává pokles.

⁶⁷ Williamson, A. Gender issues in older adults' participation in learning. [online]. 2010. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/ref/10.1080/036012700267394?scroll=top&role=tab>.

⁶⁸ KEMÉNYOVÁ, Z. *Zájem o univerzity třetího věku roste, studuje už 50 tisíc seniorů* [online]. 2019. 2010. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.universitas.cz/tema/2702-zajem-o-univerzity-tretiho-veku-roste-studuje-uz-50-tisic-senioru>.

50 000 studentů na univerzitách 3. věku tvoří pouze 0,47% celkové populace českého obyvatelstva (10,5 mil obyvatel ve 2022⁶⁹), což se výrazně neliší od situace například ve Velké Británii, kde univerzity 3. věku v roce 2022 navštěvovalo 388 000⁷⁰ seniorů, což je 0,61% z celkového počtu obyvatel Británie. Podíváme-li se na to pohledem studujících vztáženého k celkovému počtu seniorů v České republice, kterých je 2,1 milionů⁷¹, pak je jejich zapojení 2,38% seniorů studujících na univerzitách 3. věku. Ve Velké Británii se jedná o 2,98% při 13 milionech seniorů⁷².

Dotazník mapoval motivaci seniorů ke vzdělávání. Výsledné hodnoty se shodují s celosvětovými trendy, které jsou zachyceny ve zprávě Hany Hachem⁷³ ze švédské univerzity Örebro.

V čem nepanuje úplná shoda je oblast faktorů, které ovlivňují vzdělávání. Shody panují v oblasti zdravotního stavu seniora, aktivního přístupu k celoživotním vzdělávání a dostupnost nabídky vzdělávacích možností v místě bydliště. Ostatní faktory jsou zcela závislé na politických, socioekonomických, náboženských a kulturních faktorech dané země.

⁶⁹ ČSU. *Počet obyvatel v obcích - k 1. 1. 2022* [online]. 2022. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-obcich-k-1-12022>.

⁷⁰ U3A UK. *The Third Age Trust Annual Report and Accounts For the Year Ended 31 March 2021* [online]. 2021. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.u3a.org.uk/agm-2020/the-third-age-trust-report-and-accounts-2021/viewdocument/1416>.

⁷¹ ČSU. *Seniori v ČR v datech – 2021* [online]. 2021. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/seniori-v-cr-v-datech-2021>.

⁷² Centr for ageing better. *The State of Ageing 2022* [online]. 2022. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://ageing-better.org.uk/summary-state-ageing-2022>.

⁷³ HANY HACHEM. *Ask them why: Older learners' motivational reasons for learning at a university for the third age* [online]. 2022. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/02660830.2022.2040347?needAccess=true&role=button>.

ZÁVĚR

Rostoucí počet seniorů v populaci je významný problém, se kterým se potýkají téměř všechny země. Každá země přistupuje k řešení situace v souladu se svými možnostmi. Společný cíl mají, a to zajistit seniorovi důstojně prožít stáří. Prvním metou je Zajistit seniora po stránce finanční, které dovolí uspokojení jeho základních lidských potřeb jako je zabezpečení stravy a bydlení. Bohužel jsou země, především v méně vyspělých zemích, které bojují s naplněním i této základní potřeby. Nárůst starší populace ale trápí i vyspělé země, neboť pro finanční zajištění je potřeba realizovat nepopulární penzijní reformy.

Druhou metou je zajistit jeho emočního uspokojení, jeho zapojení do společnosti, udržovat pocit potřebnosti. Realizace tohoto cíle je velmi individuální. Jednou z možných forem jeho naplnění je vzdělávání se, neboť vzdělávání je kombinací mnoha pozitivních vlivů na seniora. Umožní mu socializaci i důležité udržování fungování kognitivních funkcí člověka. Výsledný efekt představuje senior žijící déle aktivní a soběstačný život.

Přínos edukace seniorů je poplatný celosvětovému trendu. Tuto vizi šíří mezinárodní organizace věnující se výzkumu stáří i vzdělávání seniorů a státy, kterým se daří realizovat různé formy vzdělávání.

Existuje mnoho faktorů, které možnost vzdělávání ovlivňují. V bakalářské práci se podařilo naplnit cíl, kterým bylo identifikovat a analyzovat faktory, které ovlivňují v zdělávání v ČR. Podařilo se je i porovnat s faktory, které ovlivňují edukaci seniorů v jiných zemích. Z analýzy vyplynulo, že klíčovou roli hraje ekonomická vyspělost daného státu a jeho politika, které ovlivňují přístup a finanční podporu vzdělávání seniorů v daném státě. Ekonomicky vyspělý západ a chudá Afrika jsou protipóly v úrovni dosažené v edukaci seniorů.

Dalším významným faktorem, který ovlivňuje mnoho zemí, je náboženství a místní kultura. Existuje stále mnoho zemí, které nemají rovný přístup ke vzdělávání svých občanů. Důvodem jsou právě kulturně-náboženské faktory.

Mnoho mezinárodních organizací vynakládá úsilí k řešení této nerovnosti, ale náboženskou otázku nelze jednoduše řešit, je to citlivé téma.

Přestože neexistují jednotné celosvětové informace o vzdělávání seniorů, lze posbírat dílčí vstupy a udělat si obrázek o stavu vzdělávání v dané zemi.

Česká republika patří k zemím, které si uvědomují potřebu penzijní reformy i rozvoje vzdělávacích potřeb seniorů podobně, jak je tomu v Evropské unii. V rámci EU není ani významný náboženský faktor, který by negativně ovlivňoval edukaci jako takovou.

Česká republika a mnoho zemí EU se aktivně sdružují do mezinárodních organizací, zapojuje se do různých výzkumů s cílem posbírat co nejvíce poznatků o edukaci seniorů a aplikovat je do prostředí České republiky.

V České republice nejsou identifikovány žádné specifické faktory, které by ovlivňovaly rozvoj a realizaci vzdělávání seniorů.

Neexistují žádné celorepublikové průzkumy, které by analyzovaly počty seniorů, kteří využívali a využívají některou z forem vzdělávání. Z dotazníkového šetření vyplynulo, že jen minimální procento náhodně oslovených respondentů vzdělávání využívá. Většinou čas věnují rodině, koníčkům nebo jen obyčejnému životu. Nebyl u nich vzbuzen zájem o vzdělání, nenašli dostatečnou motivaci a důvod se vzdělávat. Naopak cíleně oslovený vzorek seniorů, která vzdělávání využívá, vyjadřuje spokojenost s nabídkou i formou vzdělávání.

Obě skupiny se shodují, že vzdělávání seniorů není věnována dostatečná propagace, která by oslovila více seniorů.

Česká republika patří k zemím, které mají dobré směřování v oblasti podpory aktivního života seniorů.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BENEŠ, Milan. *Úvod do andragogiky*. Praha: Mowshe s.r.o, 2009. ISBN 978-80-254-4107-7

BENEŠOVÁ, Dana. *Gerontagogika: vybrané kapitoly*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2014. ISBN 978-80-7452-039-6.

ČEVELA, R., KALVACH, Z., a ČELEDOVÁ, L. *Sociální gerontologie: úvod do problematiky*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3901-4.

HAŠKOVCOVÁ, Helena: *Fenomén stáří*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-158-2

Hodeček, Jiří. *Vlastní šetření*. Praha, 2022

JAROŠOVÁ, D. *Péče o seniory*. Ostrava: Universitas Ostraviensis, 2006. ISBN 80-7368-110-2

MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2008. ISBN 80-7367-502-8

ONDRÁKOVÁ, J. *Vzdělávání seniorů a jeho specifika*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. ISBN 978-80-7465-038-3.

SALIVAROVÁ, J., VETEŠKA, J. *Edukace seniorů v Evropském kontextu*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2014. ISBN 978-80-7452-102-7

ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6

ŠERÁK, M., VIDOVICOVÁ, L., WIJA, P. *Komparativní analýza přístupu veřejné správy ve vybraných státech EU k participaci seniorů na veřejném rozhodování*. Praha: Institut pro sociální politiku a výzkum, z. s., 2019. ISBN 978-80-907662-0-4

ŠPATÉNKOVÁ, N., SMÉKALOVÁ, L. *Edukace seniorů, Geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5446-8

Seznam použitých zahraničních zdrojů

Seznam použitých internetových zdrojů

Aktivní stáří. *Klub aktivního stáří* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.aktivnistari.eu/59-klub-aktivniho-stari>

AIUTA. *November 2022* [online]. 2023. [cit. 2023-01-12]. Dostupné z: <https://www.aiu3a.org/v2/news2/news295-en.html>

AIU3A. *Working Paper No 7* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.aiu3a.org/pdf/Paper7.pdf>

AIU3A. *Working Paper No 11* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.aiu3a.org/pdf/Paper11.pdf>

AIU3A. *Welcome* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.aiu3a.org/v2/about-en.html>

AIU3A. *News* [online]. 2018. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.aiu3a.org/v2/news2/news37-en.html>

Český rozhlas. *Rozhlasová akademie celoživotního vzdělávání* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/rozhlasova-akademie-celozivotniho-vzdelavani-7231004>

Český rozhlas. *Věda* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/veda>

ČSSZ. *Důchodový věk ve státech aplikujících koordinační předpisy* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/duchodovy-vek-ve-statech-eu-ehp-a-svycarsku>

IDNES. *Domovy seniorů jsou plné už teď, do 30 let bude potřeba dvojnásobek kapacit* [online]. 2022 [Cit. 2022-12-23]. Dostupné z:

https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/seniori-domovy-kapacity-investice.A200618_085149_domaci_chtl

Centr for ageing better. *The State of Ageing 2022* [online]. 2022. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://ageing-better.org.uk/summary-state-ageing-2022>.

České noviny. *Jak se zvyšuje důchodový věk ve světě* [online]. 2011. [cit. 2023-01-15] Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/jak-se-zvysuje-duchodovy-vek-ve-svete/635146>

ČSU. *Počet obyvatel v obcích - k 1. 1. 2022* [online]. 2022. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-obcich-k-1-1-2022>

ČSU. *Senioři v ČR v datech – 2021* [online]. 2021. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/seniori-v-cr-v-datech-2021>

Gerontological society of America. *About us* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.geron.org/about-us>

HANY HACHEM. *Ask them why: Older learners' motivational reasons for learning at a university for the third age* [online]. 2022. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/02660830.2022.2040347?needAccess=true&role=button>

International Association of gerontology & geriatrics. *Our mission* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.iagg.net/mission>

KEMÉNYOVÁ, Z. *Zájem o univerzity třetího věku roste, studuje už 50 tisíc seniorů* [online]. 2019. 2010. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.universitas.cz/tema/2702-zajem-o-univerzity-tretiho-veku-roste-studuje-uz-50-tisic-senioru>

Mamayusupova, K. *Formation and education of the elderly in Russia* [online]. 2019. [cit. 2023-01-19]. <https://sciendo.com/it/article/10.2478/gssfj-2019-0010>

MŠMT. *Strategie celoživotního učení* [online]. 2007 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/dalsi-vzdelavani/strategie-celozivotniho-uceni-cr>

MPSV. *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí* [online]. 2014 [cit. 2022-12-23]. Dostupné z <https://www.mpsv.cz/narodni-akcni-plan-podporujici-pozitivni-starnuti>

OSN. *World Population Ageing* [online]. 2019 cit. [cit. 12-01-2023]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2019-Highlights.pdf>

SET. *Senior's Education and Training* [online]. 2010 [cit. 2011-03-19]. Dostupné z: <http://www.free-art.cz/set>

UNESCO. *Education of Africa* [online]. 2018. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://uis.unesco.org/en/topic/education-africa>

U3A UK. *The Third Age Trust Annual Report and Accounts For the Year Ended 31 March 2021* [online]. 2021. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.u3a.org.uk/agm-2020/the-third-age-trust-report-and-accounts-2021/viewdocument/1416>.

Univerzita Palackého v Olomouci [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://u3v.upol.cz/>

WILLIAMSON, A. *Gender issues in older adults participation in learning* [online]. 2010. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/ref/10.1080/036012700267394?scroll=top&role=tab>

World3A. *U3A worldwide*. [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://worldu3a.org/resources/u3a-worldwide.htm>

Zentrum für Allgemeine Wissenschaftliche Weiterbildung. *Über uns* [online]. 2023. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.uni-ulm.de/einrichtungen/zawiw/>

SEZNAM ZKRATEK

A3V – Akademie 3. věku

ČR – Česká republika

EU – Evropská unie

HDP – Hrubý domácí produkt

IAUTA International association of universities of third age (mezinárodní organizace sdružující univerzity 3. věku)

OECD – Organization for Economic Co-operation and Development (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)

OSN – Organizace spojených národů

UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizace spojených národů pro vzdělávání, vědu a kulturu)

U3A – University of third age (Univerzita 3. věku)

U3V – Univerzita 3. věku

WHO – Světová zdravotnická organizace

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam obrázků

Seznam tabulek

Seznam grafů

GRAF 1: VĚK RESPONDENTŮ	48
NA DOTAZNÍK REAGOVALO VÍCE ŽEN (72,7%) NEŽ MUŽŮ (27,3%).	48
GRAF 2: POHLAVÍ RESPONDENTŮ	49
GRAF 3: RODINNÝ STAV RESPONDENTŮ	49
GRAF 4: BYDLIŠTĚ RESPONDENTŮ	50
GRAF 5: POČET OBYVATEL V BYDLIŠTI RESPONDENTŮ.....	51
GRAF 6: VZDĚLÁNÍ RESPONDENTŮ.....	52
GRAF 7: VZDĚLÁVÁNÍ RESPONDENTŮ V DOBĚ ZAMĚSTNÁNÍ	53
GRAF 8: DŮVOD VZDĚLÁVÁNÍ V PRODUKTIVNÍM VĚKU	54
GRAF 9: VYUŽITÍ VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ	55
GRAF 10: VYUŽITÁ FORMA VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ RESPONDENTY.....	56
GRAF 11: POČET VYUŽITÍ VZDĚLÁVÁNÍ RESPONDENTŮ	57
GRAF 12: DÉLKA VZDĚLÁVÁNÍ RESPONDENTŮ	58
GRAF 13: DŮVODY NEVYUŽITÍ VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ	59
GRAF 14: MOTIVACE VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ	60
GRAF 15: ZPŮSOB INFORMOVANOSTI SENIORŮ PRO VZDĚLÁVÁNÍ.....	61
GRAF 16: VYJÁDRĚNÍ SPOKOJENOSTI S INFORMOVANOSTÍ.....	62
GRAF 17: VYJÁDRĚNÍ SPOKOJENOSTI S NABÍDKOU	63
GRAF 18: NÁMĚTY ZLEPŠENÍ VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ.....	64

GRAF 19: MOŽNOST SROVNÁNÍ VZDĚLÁVÁNÍ SE ZAHRANIČÍM	65
PŘÍLOHA A – DOTAZNÍK	I

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Dotazník	I
----------------------------	---

Příloha A – Dotazník

1. Jaký je Váš věk

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- do 64
- 65-70
- 71-75
- 76-80
- 80+

2. Jste žena nebo muž?

Vyberte jednu odpověď

- Žena
- Muž

3. Jaký je Váš rodinný stav?

Vyberte jednu odpověď

- Žiju v partnerském svazku (ženatý, vdaná, v partnerském svazku)
- Žiju sám/sama (rozvedená(ý), vdova, vdovec, sám, sama)
- Jiná...

4. Uveďte kraj, ve kterém bydlíte

Vyberte jednu odpověď

- Hlavní město Praha
- Jihočeský kraj
- Jihomoravský kraj
- Karlovarský kraj

- Královéhradecký kraj
- Liberecký kraj
- Moravskoslezský kraj
- Olomoucký kraj
- Pardubický kraj
- Plzeňský kraj
- Středočeský kraj
- Ústecký kraj
- Vysočina
- Zlínský kraj

5. Kolik obyvatel má Vaše obec/město, ve kterém bydlíte?

Vyberte jednu odpověď

- Do 1 000
- 1 001-10 000
- 10 000 - 30 000
- 30 001 - 50 000
- 50 001 - 100 000
- 100 001 - 200 000
- 200 001 - 300 000
- Více než 300 001

6. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Vyberte jednu odpověď

- Základní
- Střední odborné (bez maturity)
- Střední odborné (s maturitou)
- Středoškolské s maturitou

- Vyšší odborná
- Vysokoškolské
- Jiné...

7. Jaké bylo Vaše zaměstnání? V jakém oboru jste působil/a?

Napište jedno nebo více slov...

8. Vzdělával/a jste v době, kdy jste byl zaměstnán/a ?

Např. Vzdělávání v rámci zaměstnání, vlastní soukromé vzdělávání (kurzy, semináře) aj.

- ANO
- NE

9. Co bylo cílem/důvodem vzdělávání v produktivním věku?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- Nevzdělával/a jsem se
- Rozvoj v oblasti zaměstnání - udržování a rozvoj potřebný k výkonu své práce
- Mimopracovní rozvoj a vzdělávání - vlastní zájem o vzdělání
- Vzdělávání pro koníčky a zájmy
- Jiné

10. Využil/a jste možnost vzdělávat se po odchodu do starobního důchodu?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- ANO
- NE

11. Jakou formu vzdělávání jste využil/a?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- Studium na škole bez věkového omezení
- Univerzita třetího věku
- Odborné semináře na školách nebo seniorských centrech
- Studium jazyků na školách nebo seniorských centrech
- Studium v oblasti informačního a komunikačních technologií na školách nebo seniorských centrech
- Samostudium
- Nevyužil jsem žádnou možnost vzdělávání seniorů
- Jiné

12. Kolikrát jste využil/a možnosti vzdělávat se v seniorském věku ?

Například 1x (univerzita 3.věku), 2x (kurz angličtiny a kurz práce na PC)

- Nikdy
- 1x
- 2x
- 3x
- více než 3x

13. Jak dlouho trvalo vaše seniorské vzdělávání?

Vyberte jednu nebo více odpovědí v případě, že jste absolvovali více vzdělávacích aktivit

- do 1 měsíce
- 1-3 měsíců
- 3-6 měsíců
- 6 měsíců - 1 rok
- více než jeden rok

14. Uveďte důvod, proč jste nevyužil/a možnost vzdělávání seniorů.

Vyplňte jen v případě, že nevyužíváte možnost vzdělávání seniorů, jinak neodpovídejte

- Nevím o možnosti studia seniorů
- Nezaujalo mě nic z aktuální nabídky vzdělávání seniorů
- Již není důvod se vzdělávat
- V mém bydlišti není možnost se vzdělávat
- Není čas se věnovat studiu (čas věnuji koníčkům, rodině, aj)
- Studium je finančně náročné (dojíždění, učebnice, aj.)
- Nejsem již ve zdravotní kondici studovat
- Jiné

15. Jaká byla Vaše motivace k využití možnosti vzdělávání seniorů?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- Chci si udržovat znalosti v oboru, ve kterém jsem pracoval/a
- Mám mnoho volného času
- Studium beru jako možnost sociálního kontaktu s lidmi
- Plním si své dávné sny
- Učím se jazyky abych mohl/a cestovat
- Učím informační a komunikační technologie, abych mohla udržovat moderní kontakt s rodinou
- Aktivně zapojovat mozek, předcházení nemocem (Alzheimer aj.)
- Zpestření nudného seniorského života
- Jiné

16. Odkud jste se dozvěděl/a o možnostech studovat v seniorském věku?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- Internet

- Rodina
- Přátelé
- Vývěska městského/ obecního úřadu
- Jinak

17. Myslíte si, že je dostatečná informovanost o možnostech vzdělávání seniorů v ČR?

Vyberte jednu odpověď

- ANO
- NE
- Nevím
- Jiné

18. Jste spokojený/á s aktuální nabídkou možností vzdělávat se v seniorském věku v ČR?

Vyberte jednu odpověď

- Ano, jsem spokojený/á
- Ne, nejsem spokojený
- Jiné

19. Co byste doporučoval/a změnit?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- Zpřístupnit vzdělávání seniorů bez ohledu na lokalitu - zlepšit nabídku v menších městech
- Umožnit On-line vzdělávání
- Zapůjčení výpočetní techniky po dobu studia pro online výuku
- Proškolení seniorů v oblasti IT tak, aby mohli studovat online
- Rozšířit nabídku vzdělávacích kurzů

- Proplacení finančních nákladů na dopravu, učebnice, výpočetní techniku aj.
- Nic bych neměnil/a, aktuální stav mi přijde vyhovující
- Jiné

20. Máte možnost srovnání s nabídkou vzdělávání seniorů v jiných státech?

Vyberte jednu odpověď

- ANO
- NE
- Jiné

21. Ovlivnil Vás tento dotazník, abyste si prostudoval/a aktuální nabídku vzdělávacích možností seniorů?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- ANO
- NE
- Jiné

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jiří Hodeček, MBA

Obor: Andragogika (Bc.)

Forma studia: Kombinovaná

Název práce: Faktory ovlivňující vzdělávání seniorů a jejich spokojenost s nabídkou vzdělávání v České republice a v zahraničí

Rok: 2023

Počet stran textu bez příloh: 61

Celkový počet stran příloh: 7

Počet titulů českých použitých zdrojů: 12

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 29

Vedoucí práce: PhDr. Ivana Shánilová Ph.D.